

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

Anàlisi del disseny i l'ús dels espais urbans des d'una perspectiva de gènere al barri de les Escodines de Manresa

Jessica Hita Garcia

Tutora: Clara Camps

Grau de Sociologia

Facultat d'Economia i Empresa

Universitat de Barcelona

RESUM

Les ciutats parlen, les ciutats s'interpreten. Les ciutats estan dotades d'elements simbòlics i de significats propis que, lluny de ser neutres, expressen i comuniquen un llenguatge en sí mateixes. En aquest procés interactiu entre subjecte i ciutat, l'espai urbà contribueix en construir identitats individuals i col·lectives. Si bé l'espai urbà és el producte de la ideació i de l'acció humana, la seva configuració està i, ha estat condicionada, per l'estructura social i per processos històrics i socials. El comportament estructural de les societats capitalistes i l'ordre patriarcal han reforçat el binarisme entre públic i privat, entre treball productiu i reproductiu, i han assignat a les dones un paper secundari en l'ordre societatari. L'organització urbana és, doncs, el reflex de l'hegemonia androcèntrica i d'un espai que produeix i reproduïx les relacions desiguals de gènere. L'escàs reconeixement de la diversitat i de la complexitat de la realitat social es materialitza en el present treball d'investigació, que es centra en analitzar les condicions i les limitacions que el disseny i l'ús dels espais urbans generen entorn a l'accés, a l'acció i a la participació ciutadana a l'espai públic amb perspectiva de gènere. La recerca s'ha portat a terme al barri de les Escodines de Manresa, on el diàleg permanent entre la dimensió física i social constitueix la gènesi d'aquest estudi de cas.

Paraules clau: Barri, ciutat, urbanisme, feminisme, diversitat social, perspectiva de gènere, espai públic, desigualtats de gènere.

ABSTRACT

Cities speak, cities are interpreted. Cities are endowed with symbolic elements and with their own meanings that, far from being neutral, express and communicate a language by themselves. In this interactive process between the subject and the city, urban space contributes to building individual and collective identities. Although urban space is the product of human ideation, its configuration is, and has been, conditioned by social structures and by historical and social processes. The structural behavior of capitalist societies and the patriarchal order have reinforced the binarism between the public and the private, between productive and reproductive work, and have assigned to women a secondary role in the social order. Urban organization, then, is the reflection of androcentric hegemony and a space that produces and reproduces uneven gender relations. The scarce recognition of diversity and the complexity of social reality are issues covered by this research, which focuses on analyzing, with a gender perspective, the conditions and limitations that the design and use of urban spaces generate on the access, action and citizenship participation in the public space. This research has been carried out in the district of the Escodines, Manresa, where the permanent dialogue between the physical and social dimension constitutes the genesis of this case study.

Keywords: Neighborhood, city, urbanism, feminism, social diversity, gender perspective, public space, gender inequalities.

ÍNDIX

1. Introducció.....	6
2. Marc teòric.....	9
2.1. El model urbà heretat i el dret a la ciutat des d'una perspectiva de gènere.....	9
2.1.1 La construcció de les ciutats: la importància de la relació cos-espai.....	9
2.1.2. El model urbà heretat	10
2.1.3. El dret a la ciutat des de una perspectiva feminista	10
2.2. Espai urbà i desigualtat de gènere: el treball reproductiu i de cures.....	12
2.2.1. L'atenció a la diversitat.....	12
2.2.2. Els usos dels temps i l'adaptació dels espais al treball reproductiu i de cures.....	12
2.2.3. La necessitat de prioritzar el treball reproductiu i de cures en la planificació urbanística: la similitud més elemental del sosteniment de la vida amb els sistemes naturals.....	13
2.2.4. El problema de la segregació dels usos dels espais per a la realització del treball reproductiu i de cures.....	14
2.3. El barri com a unitat d'anàlisi: vitalitat i relacions socials.....	15
2.3.1. El vincle de les dones amb el barri.....	15
2.3.2. La vitalitat, un indicador de seguretat i un element clau per a la socialització.....	16
2.4. Dones: autonomia i seguretat a l'espai públic.....	17
2.4.1. Seguretat: els suport físic i les agressions contra la integritat física, moral i sexual.....	17
2.4.2. La percepció de seguretat en l'espai públic, un element clau de la perspectiva feminista: Variables que incideixen en la percepció de seguretat i en la reducció de riscos d'agressió en l'espai públic.....	18
2.5. Representativitat de les dones.....	19
3. Contextualització del barri: Les Escodines.....	20
3.1. Una mica d'història.....	20
3.2. Dades sociodemogràfiques generals del barri.....	20
3.3. Evolució del barri: dues Escodines.....	21
3.4. Les condicions socioeconòmiques i estat dels habitatges.....	21
4. Metodologia.....	22
5. Resultats.....	26

5.1. Treball reproductiu i de cures.....	26
5.1.1. L'atenció a la diversitat, treball de cures i usos multifuncionals dels espais.....	27
5.1.1.1. Els carrers.....	27
5.1.1.2. Els parcs.....	29
5.1.1.3. Establiments d'oci.....	30
5.1.2. Xarxa de proximitat: equipaments, comerços i serveis.....	32
5.2. Vitalitat.....	35
5.2.1. Els espais vitals.....	35
5.2.1.1. Els equipaments.....	36
5.2.2. L'apropiació dels espais públics i espais de relació.....	37
5.2.3. Prioritat per a vianants o mobilitat no motoritzada.....	39
5.3. Seguretat.....	40
5.3.1. Seguretat per a vianants des de la diversitat.....	40
5.3.2. Seguretat personal i espais prohibits.....	42
5.4. La representativitat de les dones a l'espai públic.....	43
6. Conclusions.....	45
7. Bibliografia.....	51
8. Annexes.....	53
8.1. Pauta d'observació.....	53
8.2. Fotografies.....	63
8.3. Guia de les entrevistes.....	66

1. INTRODUCCIÓ

L'estudi de l'urbanisme, així com el disseny de les ciutats i dels barris, ha estat tradicionalment un camp d'anàlisi i d'acció concedit als experts de les àrees d'urbanisme, d'arquitectura i, per extensió, de les decisions polítiques que ratifiquen l'ordenament d'un territori delimitat. La necessitat d'incloure altres perspectives de coneixement social en els processos de planificació urbanística esdevé una qüestió fonamental que contribueix a elaborar un camp d'anàlisi i de coneixement exhaustiu sobre els significats i les dinàmiques socials que produeix l'estructura urbana. Els espais públics, com a espais físics, simbòlics i polítics del que és urbà, no poden ser dissociats de la vida social dels subjectes. Afegir la perspectiva sociològica en l'anàlisi del disseny urbà comporta anar més enllà de la funcionalitat física que proporcionen els espais públics i entendre que la seva construcció resta emmarcada sota uns paràmetres estructurals particulars que condicionen les relacions socials que s'hi estableixen. L'estructura de les ciutats, esdevé d'aquesta manera el ciment inherent de l'estructura social i determina la construcció de subjectivitats i d'identitats que creen una constant relació dialèctica entre els mecanismes estructurals i la vida quotidiana i social. És en aquest sentit, que la importància d'elaborar un marc d'anàlisi sociològic esdevé d'una importància vital si volem entendre l'estructura urbana com a generadora i productora de relacions socials existents i singulars.

Des de la sociologia és ben sabut que les decisions urbanes no han estat preses de forma arbitrària, sinó que responen i són el resultat de determinants estructurals que estructuren la vida social. Partint doncs, d'aquesta afirmació es desenvolupa la comprensió urbana des de dues estructures bàsiques que la defineixen: El mode de producció capitalista i l'estructura patriarcal de les societats contemporànies. D'una banda, les decisions urbanes han estat preses en funció de la preponderància que el treball productiu ha suscitat en les societats capitalistes. Aquest enfocament predominant de l'esfera productiva ha anat acompanyat de l'oblit de la importància central del treball domèstic, reproductiu i de cures com a activitats indispensables que possibiliten la reproducció social i econòmica de les societats i que són, al mateix temps, necessàries pel manteniment de la vida. D'altra banda, l'estructura patriarcal ha establert el binarisme de rols i de tasques atribuïdes en funció del sistema sexe-gènere, i ha impulsat les relacions desiguals de gènere i la opressió de la dona, que ha estat relegada a la ocultació domèstica. Ha estat, per tant, aquesta mateixa estructura social la que s'expressa en la ideació urbana. L'esfera pública associada a la masculinitat ha invisibilitzat a la dona i ha construït ciutats dissenyades per i a mida dels homes sota un criteri homogeneïtzador que no reconeix la diversitat i la complexitat de la realitat social.

És des d'aquests paràmetres que l'anàlisi urbà amb perspectiva de gènere esdevé essencial per a la comprensió de l'espai públic com un espai que, lluny de ser neutral, produeix significats i relacions desiguals de gènere. És adient en aquest moment plantejar la pregunta d'investigació de la qual parteix aquesta recerca: De quina manera el disseny i l'ús dels espais públics condiciona i limita l'accés, l'acció i la participació de la dona, i simultàniament reproduceix les relacions desiguals de gènere sota l'escàs reconeixement de la diversitat social?

El plantejament del present estudi de cas que se'n deriva a continuació parteix de les següents hipòtesis. En primer lloc, la configuració de l'espai públic del barri ha estat dissenyat sense tenir en compte les dones i la diversitat social, així mateix, els dispositius que ofereix el barri no s'adapten a les necessitats reals de la vida quotidiana i dificulta el treball domèstic, reproductiu i de cures. En segon lloc, l'escassa vitalitat del barri condiciona l'accés de les dones a l'espai públic. En tercer lloc, els nombrosos espais abandonats presents al barri accentuen la percepció d'inseguretat i desincentiven el seu trànsit, posant de manifest les desigualtats socials i de gènere. En quart lloc, la deficient representativitat de les dones al barri il·lustra la manca de reconeixement de les dones a l'espai públic.

És des d'aquestes sospites que es detecta la necessitat d'aprofundir en l'anàlisi sociològic de l'urbanisme amb perspectiva de gènere. S'ha triat el barri de les Escodines (Manresa) com el context per a l'elaboració d'aquest estudi, amb l'objectiu de detectar els condicionaments i les limitacions que genera l'espai públic per a la producció i la reproducció de les desigualtats en termes de seguretat i de reconeixement de les activitats de la vida quotidiana, del treball reproductiu i de cures i la sociabilitat. Els objectius específics consisteixen en identificar com l'escassa vitalitat del barri, com a dimensió que complementa i travessa l'anàlisi, genera percepcions negatives, especialment de major inseguretat de les dones sobre l'entorn. I, finalment, s'inclou com a variable correlacionada d'aquest estudi de camp, l'objectiu d'observar com la representativitat de les dones a l'espai públic és un indicador il·lustratiu de la invisibilització de la dona, així com de la deficient perspectiva de gènere en el procés urbà.

Mitjançant una metodologia qualitativa, el procediment d'aquesta recerca ha constatat de dues tècniques complementàries que validen el model d'anàlisi. Una primera aproximació metodològica ha estat la observació directa i indirecte de l'objecte d'estudi. Amb el suport d'una pauta d'observació elaborada, s'han realitzat diferents itineraris pel barri per a identificar els elements clau que intervenen en els processos urbans i que creen un diàleg constant entre la dimensió física i social. La tècnica d'observació s'ha complementat amb el recull de dades sociodemogràfiques per tal de contextualitzar el barri i tenir en compte les variables que complementen la comprensió de l'anàlisi del cas. Finalment, la realització de quatre entrevistes estructurades han permès visibilitzar les necessitats de les dones relatives a la seva presència, les condicions d'accés, d'acció i de participació en l'espai públic i, per

últim, ha possibilitat captar les experiències i les percepcions quotidianes i subjectives condicionades per l'espai públic.

El present treball d'investigació consta de sis apartats. Després d'aquesta breu introducció, l'apartat que continua seguidament presenta un marc conceptual sobre les principals aportacions entorn a l'urbanisme amb perspectiva de gènere. El següent apartat correspon a la contextualització del barri de les Escodines, on es descriuen les principals dades socials, econòmiques i físiques del barri. Seguidament, es presenta l'apartat de metodologia i es detalla el procediment metodològic d'aquesta investigació i les tècniques utilitzades per a la realització de l'estudi. A continuació es presenten els resultats de la recerca. Finalment, l'últim apartat, exposa les conclusions de la investigació.

2. MARC TEÒRIC

Seguidament es presenten les principals aportacions sobre els espais urbans des d'una perspectiva de gènere. Primer de tot, s'introdueixen les aportacions entorn a l'herència del model urbà. En segon lloc, es revisa la literatura sobre la producció de les relacions desiguals de gènere en el context urbà centrat en el treball reproductiu i de cures. Tercerament, s'inclouen les contribucions conceptuals del barri com a unitat d'anàlisi i la seva influència en la configuració de la vitalitat i de les relacions socials. La quarta part d'aquest capítol integra la literatura en relació a l'autonomia i la seguretat de les dones a l'espai públic. Finalment, el cinquè i últim apartat, tracta sobre la representativitat de la dona a l'espai públic.

2.1. El model urbà heretat i el dret a la ciutat des d'una perspectiva de gènere

«El espacio de la ciudad se ha generizado de forma que excluye a las mujeres del espacio público, o las incluye solo en unos roles altamente planificados y delimitados»
(Ruddick, 1996, p.135)

2.1.1. La construcció de les ciutats: La importància de la relació cos-espai

Les ciutats han estat des de fa moltes dècades objecte d'estudi de nombroses investigacions. La configuració de les ciutats contemporànies estan determinades històricament i representen un al·legat precedent a les experiències actuals (Muxí & Borja, 2000). Les ciutats modernes són el fruit de transformacions econòmiques, polítiques i culturals. Són també l'expressió de les relacions de desigualtat en el sí d'uns espais que segons Ramirez (2015) *“privilegian ciertos comportamientos y formas de vida, o que promueven la discriminación invisibilizando la diversidad”* (p. 47). Analitzar la ciutat des d'una perspectiva de gènere implica dedicar una nova mirada i escarbar en totes les seves formes, dinàmiques i estructures que en ella hi conflueixen, tenint en compte que aquestes no poden ser enteses com un conjunt d'elements amb significats neutres, sinó com un sistema, un conjunt de xarxes que permeten l'accés, l'ordenen i donen sentit a la ciutat. Per Muxí & Borja (2000) *“Son l'àmbit físic de l'expressió col·lectiva i de la diversitat social i cultural (...) és un espai físic, simbòlic i polític”* (p.8).

El context urbà és el reflex de significats i valors determinats, i des d'aquests significats es construeix l'especificitat d'experiències subjectives i subscrites en una identitat sexuada dels ciutadans i ciutadanes que les habiten i hi transiten i, que alhora, donen sentit a la ciutat. Tant l'arquitectura com el plantejament urbà representen la relació entre el cos i l'espai i és on es manifesten bona part de les problemàtiques socials (Sennet, 2003). Construir ciutats favorables a la vida, a la quotidianitat i a les relacions socials que s'hi estableixen dins un context definit com a públic i polític, implica cedir la veu i projectar-la a la ciutat amb la participació de totes aquelles persones i col·lectius que representen una realitat diversa i

complexa. Amb paraules de Ramirez (2015), una metodologia amb perspectiva de gènere té com a finalitat “*crear una planeación urbana inclusiva y participativa en el desarrollo de las ciudades y en la construcción de ciudadanía*”(p.47).

2.1.2. El model urbà heretat

La planificació urbana es construeix i es reconstrueix en el sí d'unes configuracions espacials precedents i heretades del passat. En aquest sentit, les ciutats han estat cimentades sota el domini d'estructures de poder i projectades des d'una visió predominantment masculina, on les funcions desiguals de gènere home-dona vinculades a la divisió d'esferes pública i privada, han contribuït a distribuir les atribucions espacials de forma desigual segons el gènere, invisibilitzant a la dona en l'àmbit públic (Del Valle, 1991). La història de la planificació urbana, com i per què canvien les ciutats, ha estat estudiada per Sandercork (1997). L'androcentrisme present en la planificació urbanística s'entén per la confluència de diversos processos estructurals. La revisió històrica de la ideació de les ciutats situa una representació exclusivament protagonitzada per homes “experts” i per tant, segons la preponderància de valors i rols tradicionalment masculins. De la mateixa manera, el disseny urbà ha estat pensat en funció d'una modernitat caracteritzada per la supremacia i la consideració del treball productiu assumit pels homes i on el treball reproductiu relegat a les dones ha estat invisibilitzat. Es repeteixen sens dubte les tradicionals dicotomies producció-reproducció, públic-privat, vida-política en l'entorn urbà que esdevé un reflex de l'estructura patriarcal de les nostres societats. Sánchez de Madriaga (2004) resumeix aquest procés de planificació urbana afirmant que “*las decisiones sobre la forma de la ciudad, sobre la distribución de usos en el espacio, sobre las inversiones públicas en infraestructuras y transporte, sobre la concepción de los espacios domésticos, etc., contribuyen más a potenciar el funcionamiento del sistema productivo que a facilitar las tareas necesarias para la reproducción social y la organización de la vida cotidiana*” (p.106).

2.1.3. El dret a la ciutat: La perspectiva feminista

La preponderància que ha ocupat l'esfera productiva a l'hora de redefinir les ciutats no han estat exemptes de crítiques per part d'un ampli sector acadèmic. Les destacades aportacions de l'influent sociòleg urbà Lefebvre (1969) obren pas a un debat que ha estat reformulat amb precisió per part d'acadèmiques feministes. A continuació es fa un breu repàs de les principals teoritzacions de Lefebvre i les contribucions més rellevants des del feminisme.

El pensament urbà de Lefebvre sobre l'adveniment de la ciutat moderna a principis dels anys 70 (Lefebvre, 1969) considera que les ciutats són un espai de producció, d'industrialització, d'urbanització i de creixement sotmès al desenvolupament econòmic. A partir d'una anàlisi

històric i crític i amb el propòsit d'aportar noves aproximacions en el disseny de les ciutats, l'autor assegura que el model urbà del segle XX ha estat pensat, construït i redissenyat segons un model que prioritza els usos mercantilistes i la privatització dels espais públics en detriment del desenvolupament social i humà de les societats. La proposta política de Lefebvre (1969) s'encamina a "rescatar al ciutadà com element clau, protagonista de la ciutat que ell mateix ha construït". No obstant, els estudis d'urbanisme feminista van més enllà i reformulen la noció del dret a la ciutat amb perspectiva de gènere on, asseguren, la relació entre les dones i l'entorn urbà és un dret vulnerat constantment (Pérez, 2013). L'exclusió de la ciutadania al dret a la ciutat no només està determinat per les forces capitalistes, sinó que la producció de l'espai urbà és també l'expressió de les desigualtats de gènere. La empremta del patriarcat i la subordinació de la dona al llarg de la història han provocat que l'adequació de l'espai urbà sigui inqüestionablement androcèntric. Parlar, per tant, del dret a la ciutat consisteix en reconèixer l'esbiaix de gènere reflectit en l'exclusió de la dona en l'espai urbà (Pérez, 2013).

En aquest sentit, Buckingham (2011) parteix de la necessitat de crear ciutats en funció de la identitat social, del context particular i de la necessitat de ser definides a través de la participació inclusiva de tots el col·lectius i identitats diferenciades. És difícil parlar d'un únic model urbà, tot i així, cal tenir en compte que en parlar de dret col·lectiu i de la inclusió de la dona en l'espai públic requereix una mirada especialment particular i, per aquesta raó, el dret a la ciutat no pot ser neutral, ja que implicaria no considerar les relacions patriarcals que s'expressen en l'espai: "*Hacer realidad el derecho a la ciudad a través de una concepción de un espacio neutro y de gente neutra, puede suponer infringir el derecho de las mujeres a la ciudad*"(p. 10).

L'autora identifica els aspectes clau per tal d'afavorir el dret a la ciutat amb perspectiva de gènere. La primera condició és garantir la seguretat en els ambients urbans. La por, el risc i l'amenaça percebuda i experimentada per les dones és especialment rellevant. Aquest fet es tradueix en la restricció a l'accés en els espais urbans, però a més a més, aquesta limitació provoca que les dones involuntàriament reproduïxin les relacions de dominació patriarcals. En segon lloc, cal garantir una infraestructura adequada, és a dir, prestar atenció en il·luminació dels carrers per assegurar una bona visibilitat i evitar les zones amagades. En tercer lloc, una altra condició a tenir en compte és la proximitat entre habitatges i serveis que permetin la realització de les tasques reproductives. Finalment, trencar amb la dicotomia d'esferes públiques i privades i dissenyar ciutats considerant el treball de reproducció i de cures (Buckingham, 2011).

2.2. Espai urbà i desigualtat de gènere: El treball reproductiu i de cures

2.2.1. L'atenció a la diversitat

«Habitat és poder desenvolupar les diferents facetes de la vida de cada persona en igualtat d'oportunitats, amb intensitat i integritat (...) Posar en primer pla la vida i les necessitats de les persones és una tasca complexa, no exempta de complicacions.». (Casanovas, Ciocoletto, Fonseca & Muxi, 2010, p. 3).

Primer de tot cal destacar que la perspectiva feminista es caracteritza pel reconeixement de la diversitat, l'heterogeneïtat i la complexitat de la realitat social. Per aquest motiu es tracta de redissenar ciutats favorables a garantir el benestar i la seguretat des de la diversitat. La perspectiva feminista inclou i representa tots els grups atenent a les necessitats específiques que, ja sigui per raons de gènere, edat, ètnia, diversitat funcional, etc..., han estat exclosos de les decisions urbanístiques (Casanovas, Ciocoletto, Fonseca & Muxi, 2010). En aquest sentit, esdevé imprescindible proporcionar les condicions necessàries per a facilitar l'accés als espais públics i privats mitjançant una infraestructura que permeti la lliure circulació de les persones tenint en compte la diversitat en termes de mobiliari, mobilitat, temps i seguretat. Concretament, la disposició de rampes, baranes, vorers amples, carrers enllumenats, bancs, la prioritització dels vianants, etc. són elements clau que incideixen en potenciar la igualtat des de la diversitat i a establir paràmetres físics que assegurin la seguretat.

2.2.2. L'adaptació dels espais al treball reproductiu i els usos dels temps

Un dels propòsits més importants de l'urbanisme amb perspectiva de gènere (Casanovas, Ciocoletto, Fonseca & Muxi, 2010) és l'atenció als usos dels espais i als temps dedicats a la realització de les tasques diàries. La proximitat i la varietat de serveis, comerços i equipaments en els recorreguts quotidians com per exemple botigues, escoles, dispensaris sanitaris, etc..., afavoreixen l'autonomia i milloren l'eficiència pel que fa als usos dels temps dedicats a satisfer les necessitats de la vida quotidiana, les tasques reproductives i l'atenció a les persones. Incorporar tots aquests dispositius en els trajectes diaris i escurçar els desplaçaments, així com crear espais de relació interculturals, intergeneracionals, etc... d'una banda acondicionen l'espai públic per a la realització del treball domèstic i de cures, i d'altra banda, adequen la inclusió de la diversitat ciutadana i la socialització en l'espai urbà.

Cal tenir en compte que, tot i que la presència de les dones al mercat laboral gairebé s'equipara a la dels homes, el 70% de les dones continuen avui dia realitzant les tasques de la llar i el treball de cures (Casanovas, Ciocoletto, Fonseca & Muxi, 2010). Aquestes tasques es

porten a terme molt sovint en relació amb altres subjectes que han de ser cuidats¹, per tant, una inadequació de l'espai urbà dificulta tant l'autonomia de les persones dependents com el treball de cures. De la mateixa manera, aquesta dificultat pot resultar invertida si l'espai, sota les condicions d'accessibilitat i seguretat, fomenta l'autonomia reduint en conseqüència la càrrega femenina de les persones dependents.

2.2.3. La necessitat de prioritzar el treball reproductiu i de cures en la planificació urbanística: La similitud més elemental del sosteniment de la vida amb els sistemes naturals

Posar en relació el treball reproductiu amb la necessitat de visibilitzar-lo en la planificació urbana esdevé una condició fonamental de l'urbanisme feminista. La defensa per prioritzar el manteniment de la vida i la seva reproducció no només no ha de passar desapercebuda, sinó que ha de ser el centre de l'organització social. El treball domèstic i de cures és el nucli, el motor que fa funcionar totes les demés esferes del sistema social però, a més a més, aquestes tasques representen l'essència més bàsica de la vida humana, equiparable amb els sistemes naturals. Les ecofeministes Marta Pascual i Yayo Herrero (2010) insisteixen en la sostenibilitat particular que representa el treball reproductiu i de cures i troben similituds amb els processos bio-ecològics *“Los trabajos domésticos, como los ecosistemas, practican el respeto a la diversidad (...). Globalidad, diversidad, interdependencia, proceso, equilibrio, son condiciones del trabajo reproductivo en la sociedad humana y también en los ecosistemas naturales”* (p.71). En aquesta línia, és rellevant destacar que el treball reproductiu, com els ecosistemes, exerceix la funció de producció social des de la gestió comunitària (Del Valle, 1991) i aquesta analogia entre el treball reproductiu i els sistemes naturals trasllada en primer pla la necessitat d'assignar com a valor primordial la sostenibilitat de la vida, i suposa posar al centre de la ciutat el treball reproductiu.

L'evidència urbana però, mostra el sotmetiment de l'espai al sistema productiu. Així ho ressaltava la sociòloga Sara Ortiz en una entrevista publicada a la revista digital Crític² *“Les societats actuals, on històricament ha predominat un sistema patriarcal i capitalista s'han construït, només, d'acord amb l'esfera productiva del treball”*. De fet, molt sovint es fa referència a la situació actual dels països del Nord com el que s'anomena *«la crisis de los cuidados»* (Carrasco, 2009). Degut a que la tradicional desvinculació entre el treball reproductiu, en termes humans, socials i ecològics, i el treball productiu, associat a l'economia i els recursos materials, l'actual context estructural ja no és capaç de donar respostes socialment efectives pel manteniment sostenible de la vida humana (Carrasco, 2009). Davant d'aquesta crisi política i social de les cures, cal reordenar el treball i l'organització social de l'atenció a les persones.

1 És important puntualitzar que no només han de ser cuidades les persones dependents, sinó que la condició humana està directament vinculada a la noció de vulnerabilitat i d'inter-dependència (Pérez Orozco, 2014).

2 Baleztena, S. (2017, 25 d'octubre). Ciutats amb perspectiva de gènere o com feminitzar l'urbanisme. Revista Crític. Recuperat de <http://www.elcritic.cat/feminismes/ciutats-amb-perspectiva-de-genere-o-com-feminitzar-lurbanisme>

Reordenar el treball de cures consisteix també en reordenar les ciutats. En aquest mateix sentit, la proposta de l'urbanisme feminista en construir la «*ciudad de los cuidados*» (Pascual & Herrero, 2010) o la «*ciudad cuidadora*» (Gutiérrez 2016) posa de relleu aquesta necessitat a partir d'un model urbà edificat sobre els tres pilars principals que engloben el treball necessari pel manteniment de la vida: L'entorn mediambiental, les cures i la coresponsabilitat, adaptant totes les demás esferes (comunitària, productiva i la pròpia) en base a l'esfera reproductiva, on no només cal dividir equitativament les responsabilitats entorn a la llar entre homes i dones, sinó que cal impulsar el reconeixement de la pertinència de les llars com a un espai polític, és a dir, col·lectivitzar allò que es considera com a un assumpte privat (Pascual & Herrero, 2010).

2.2.4. El problema de la segregació dels usos dels espais per a la realització del treball reproductiu i de cures

Seguidament es ressalten més concretament com les ciutats, construïdes sota la dominació del patriarcat, plantegen nombroses problemàtiques per a la dona i per a la realització del treball reproductiu. És interessant revisar les contribucions de Jane Jacobs (1961) sobre com afecta la organització segregada de l'entorn urbà a les experiències quotidianes i els obstacles que generen entorn a la realització de les tasques reproductives i de cures.

El model hegemònic de ciutat que va impulsar Le Corbusier es va estendre a les ciutats occidentals a partir dels anys 20 (Pacione, 2009). Aquest model es basa en la construcció urbana simplificada i excloent caracteritzada per la segregació dels usos dels espais o *zonificació*. És a dir, la particularitat d'aquest model urbà es redueix en la divisió territorial per àrees segons uns usos diferenciats i funcionals. Zones residencials, comercials, industrials, culturals i de serveis, representen una distribució espacial que obstaculitza l'accés i la inclusió de la ciutadania en els espais urbans, de manera que no es tenen en compte els temps dedicats als trajectes per a la realització d'activitats variades que exigeix la vida diària i ignora la complexitat de les xarxes quotidianes (Jacobs, 1961) (Martorell & Muxi, 2011).

La *monofuncionalitat* que comporta la segregació dels espais és el resultat de la dominació patriarcal i del subjecte privilegiat, que sota les sigles BBVAh (*Blanco, Burgués, Varón, Adulto y heterosexual*), concentra el poder i defineix la vida (Pérez Orozco, 2014). Barris residencials que segreguen a la ciutadania segons l'estrat social que ocupen en la societat; centres comercials aglutinats en un territori delimitat que imiten les avingudes comercials; zones industrials; zones universitàries; zones esportives; espais d'oci. Tots ells són exemples que limiten els usos dels espais en unes àrees determinades (Jacobs, 1961), dificulten la complexitat que comporta el treball reproductiu, restringeixen els usos particulars atribuïdes a persones particulars, i obstaculitzen la barreja d'identitats diferenciades en l'espai públic (Borja & Muxí, 2000).

El reconeixement del treball reproductiu passa pel reconeixement de la diversitat d'una realitat social complexa i per la diversificació de funcions i usos barrejats en el territori urbà. Cal recordar que "les xarxes quotidianes són el reflex en el territori de les activitats múltiples i diverses per assolir tots els requeriments de la vida de les persones, en les que s'inclouen qüestions personals, responsabilitats del món de la reproducció i de la producció" (Muxí, Casanovas, Ciocchetto i Fonseca, 2010, p.23.). Per tant, una distribució de l'espai segregat problematitza la vida quotidiana i les condicions sota les quals es realitza el treball reproductiu i de cures. Es tracta d'una inadequació urbana que afecta especialment a les dones ja que elles utilitzen la ciutat d'una forma molt més complexa (Martorell & Muxí, 2011).

2.3. El barri com a unitat d'anàlisi: Vitalitat i relacions socials

De la diversitat de significacions atribuïbles a la noció de barri, destaca la comprensió de l'antropòleg Gravano (2003) com un espai de convivència amb identitat pròpia que conté dimensions físiques i socials diferenciades de la resta. El barri és sobretot un element de producció ideològica i simbòlica, però també de reproducció i de transformació social. El barri, com a unitat d'anàlisi, exemplifica la particularitat social, demogràfica i morfològica singular. Pel que fa a l'estudi de l'urbanisme, l'anàlisi del barri és fonamental, ja que vincula la vida quotidiana amb l'esfera productiva i reproductiva. Així ho ressalten diverses autores dels col·lectiu punt 6: «L'àmbit del barri es considera la unitat bàsica i imprescindible d'estudi (...) és on tenen lloc les dinàmiques quotidianes relacionades amb els treballs productius i reproductius» (Muxí, Casanovas, Ciocchetto i Fonseca, 2010, p.62.).

2.3.1. El vincle de les dones amb el barri

La notorietat del vincle que estableix la dona amb el barri és, sens dubte, més estret. Degut a les responsabilitats lligades a la llar i a la reproducció converteixen el barri en un mitjà més on portar a terme aquestes tasques des de la proximitat, la barreja, la diversitat de funcions i la reducció dels usos dels temps (Muxí & Borja, 2000). Segons l'estudi realitzat per Baleztena (2017) sobre els principals usos d'equipaments i serveis, conclou que les dones utilitzen entre un 30 i un 35% més els comerços especialitzats, les botigues d'ús diari (30-35%), així com els Serveis d'Atenció Primària (30-35%), llars d'infants (35-40%) parcs infantils (25-30%), casals de gent gran (1-10%) o biblioteques (20-25%). És doncs rellevant com un barri equipat i divers millora les condicions de vida de la ciutadania.

En un altre sentit, és important destacar el paper de les dones en la participació política, social i comunitària, i les oportunitats que la ciutat ha ofert per a la seva socialització i autonomia (Pascual & Herrero, 2010). Les dones són més actives en les xarxes de recolzament social i en els àmbits d'acció i mobilització ciutadana. Tal i com ho ressalten diverses investigadores (Sánchez de Madraia, 2004), (Ramírez, 2015), (Pascual & Herrero, 2010) les demandes i la

participació de les dones en les decisions de com ha de ser l'espai públic tenen a veure amb les necessitats més fonamentals pel manteniment de la vida, i solen estar relacionades amb la implantació de zones verdes, parcs, equipaments i serveis públics, però també cap a la defensa dels recursos naturals i la sostenibilitat (Pascual & Herrero, 2010).

2.3.2 La vitalitat, un indicador de seguretat i un element clau per a la socialització

“Creo que las áreas urbanas malogradas lo son porque carecen de esta especie de intrincado apoyo mutuo, y que la ciencia del urbanismo y el arte del diseño urbano, en la vida real y para muchas ciudades reales, han de convertirse en la ciencia y el arte de catalizar y nutrir esta densa y funcional red de relaciones” (Jacobs, J. 1961, p.40).

Totes aquestes demandes juguen un paper molt important en el disseny d'un barri viu que incita i possibilita desplaçar-se i fer-hi vida als carrers, a les places i, en definitiva, al barri. Possibilitar llocs de trobada i zones que fomentin el trànsit de vianants esdevé un criteri importantíssim a l'hora de dissenyar els espais públics amb perspectiva de gènere (Sánchez de Madraia, 2004; Pascual & Herrero, 2010; Ramírez, 2015). Però la vitalitat, a més a més d'afavorir el vincle social, és també un element que incideix tant en la percepció de seguretat com en la reducció dels riscos d'agressió física, sexual i psicològica. Quan es propicien les relacions entre el veïnat i les persones del barri deixen de ser desconegudes, el control social comunitari resulta ser molt més funcional que les càmeres de seguretat o la policia (Jacobs, 1961). Per tant, crear espais favorables a la interacció social mitjançant la incentivació de comerços, cafeteries, de carrers que portin a algun lloc, parcs intergeneracionals, etc... fomenten la *vida al barri*, la presència diversa de persones, i converteixen la unitat territorial més bàsica en un espai de convivència i de relació amb una doble funció, de sociabilitat i de protecció (Jacobs, 1961), (Martorell & Muxí 2011), (Del Valle, 1991). No obstant, la vitalitat dels barris no ha estat una qüestió central en les decisions urbanes³ on els centres comercials substitueixen les places i els mercats i els carrers impedeixen tant la proximitat dels serveis com les relacions socials entre els veïns (Martorell & Muxí 2011).

Finalment, la vitalitat lligada al concepte del *dret a la ciutat* consisteix en omplir els carrers de vianants i incentivar l'apropiació de la ciutadania de la via pública (Jacobs, 1961) (Casanovas, Ciocchetto, Fonseca & Muxí, 2010). La importància de construir carrers transitables, tenint en compte la diversitat social, on la percepció agradable i positiva de l'espai permeti l'apropiació espontània dels carrers i dels espais entremitjos, implica facilitar l'accés a totes les persones i oferir una estructura adient que afavoreixi l'estància dels

3 Es recorda al lector que la segregació dels espais i la monofuncionalitat del model urbà hegemònic restringeix l'ús dels espais per àrees urbanes (Jacobs, 1961).

diferents col·lectius. En aquest sentit, desincentivar l'automobilisme en la via pública resulta satisfactori per a la inclusió de les diferents identitats a l'espai, ja que ni totes les persones disposen de vehicle privat ni incentiva l'estància a l'espai públic, és més, la circulació de vehicles privats expulsa als vianants dels carrers (Jacobs, 1961). D'aquesta manera, els carrers densament transitats per vehicles motoritzats són un obstacle per als vianants i mostren la carència d'una planificació urbana amb perspectiva de gènere⁴. Orientar els espais per a fomentar el trànsit sense vehicle, amb vehicle no motoritzat o el transport públic, millora les condicions i els accessos sota els paràmetres d'heterogeneïtat social, de reconeixement de la diversitat i, en conseqüència, fomenta la vida al carrer i les relacions socials.

2.4. Dones: Autonomia i seguretat a l'espai públic.

La seguretat pot ser entesa com les qualitats físiques proporcionades per l'espai que vetllen per a les persones que hi transiten, o bé, pot ser entesa com l'absència d'amenaça o de risc de posar en perill la integritat física, psicològica i sexual de les persones que, per mitjà de l'agressió d'un subjecte extern, resulten afectades. Per tant, la inseguretat es pot manifestar de moltes maneres, des del risc que suposa creuar un carrer mal senyalitzat, a patir qualsevol d'aquestes agressions.

2.4.1. Seguretat: Els suport físic

Pel que fa a la seguretat física dels espais públics, aquesta s'ha de poder garantir mitjançant tots els dispositius presents en el territori: «Els espais públics o de relació, els equipaments, la mobilitat i l'habitatge són les variables que defineixen el suport físic sobre el qual es desenvolupa la xarxa quotidiana. La participació i la seguretat són conceptes transversals que abasten tot aquest suport físic» (Muxí, Casanovas, Ciocoletto & Fonseca, 2010). L'èmfasi en la prioritització dels vianants respecte al vehicle privat, passa per un disseny espacial que garanteixi la mobilitat no motoritzada. Algunes de les mesures que es proposen són: Implementar passos de nivell on siguin els cotxes els que s'hagin d'adaptar al pas dels vianants, diferenciar amb colors i materials l'espai de vehicles i el de vianants; estructurar els carrers amb voreres amples que permetin la seguretat dels vianants; zones de vianants per a gaudir de l'absoluta tranquil·litat que resulta obstaculitzada pel trànsit de vehicles; carrers amples que afavoreixin una bona visibilitat. Tota aquesta ideació de com han de ser les ciutats juguen un paper molt rellevant a l'hora de garantir la seguretat mitjançant el suport físic urbà. A més a més, té en compte que l'espai ha d'adaptar-se a la diversitat social i ofereix la prioritat de transitar-hi amb seguretat, ja sigui per a qui es desplaça amb cadira de rodes, a peu, amb bicicleta, o en funció de les necessitats de totes les etapes vitals (Muxí, Casanovas, Ciocoletto & Fonseca, 2010).

⁴ Segons un estudi de mobilitat en dies feiners de l'any 2013 les dones utilitzen el vehicle privat un 16,4% menys que els homes (Baleztena, 2017).

2.4.2. La percepció de seguretat en l'espai públic, un element clau de la perspectiva feminista: Variables que incideixen en la percepció de seguretat i en la reducció de riscos d'agressió en l'espai públic

La seguretat resulta ser un element fonamental a tenir en compte a l'hora de planificar l'entorn urbà amb perspectiva de gènere. L'espai públic és capaç de fomentar, perpetuar o reduir les agressions per part d'agents externs contra la integritat física, moral o sexual. L'arquitectura urbana determina en gran mesura les percepcions entorn a la seguretat més o menys favorables a transitar pel territori amb autonomia i confiança (Muxí, Casanovas, Ciocoletto & Fonseca, 2010; Rodó & Estivill, 2016). La relació entre seguretat i dones mereix una atenció especial degut al major risc de ser assetjades així com per la seguretat que perceben.

La percepció de seguretat, així com la probabilitat de patir agressions està directament relacionada amb el sistema sexe-gènere, que condiciona les experiències, els accessos, la mobilitat, i perpetua la violència contra les dones en l'entorn urbà (Rodó & Estivill, 2016). Un estudi realitzat per Rodó i Estivill (2016) sobre el poder, la por, i les estratègies d'empoderament de les dones joves en l'espai públic conclou que la percepció que tenen les dones de l'espai públic és eminentment hostil. Segons el mateix estudi, si s'afegeix el factor edat resulta que el col·lectiu «dones joves» és especialment el que més por percep en l'espai públic. L'estudi insisteix en que l'arquitectura i la configuració urbana, així com les estratègies d'empoderament de les dones joves, juguen un paper significativament rellevant a l'hora de reduir tant la percepció d'amenaça com l'exposició a riscos en l'espai públic.

Respecte a les condicions dels espais i les variables que resulten ser especialment significatives en la percepció i exposició als riscos d'agressió, la ingerència de carrers concorreguts, l'existència de petits comerços, serveis d'hostaleria, una il·luminació adequada, aceres amples, la disposició de portes i de finestres dels habitatges al carrer, zones obertes, parcs, i l'existència d'espais culturals, són elements fonamentals per a gaudir de la seguretat en l'espai públic. Per contra, els carrers sense sortida, zones mortes, racons inhòspits i poca visibilitat, edificis abandonats, etc. (Muxí, Casanovas, Ciocoletto & Fonseca, 2010) tenen efectes negatius sobre la percepció de seguretat experimentada a l'entorn urbà. Jacobs (1961) insisteix molt en la idea del valor que suposa la vitalitat d'un barri. Els ulls del veïnat i dels comerciants actuen a mode de vigilants, de guardians de seguretat que protegeixen a la ciutadania dels possibles riscos d'agressió, i representa un factor clau que permet experimentar positivament les vivències als espais públics, el seu empoderament i la sociabilitat entre el veïnat. Existeix, per tant, una relació positiva entre la variable vitalitat i seguretat. Els autors Muxí & Borja (2000) sintetitzen aquesta idea i afirmen que «*la vitalidad del ambiente urbano es un factor importantísimo de atracción y capacidad de integración. La*

seguridad urbana depende sobretudo de la presencia de gente en la calle, es decir de la intensidad de usos del espacio público» (Muxí & Borja, 2000, p.39.).

Muxí & Boja (2000) remarquen que l'espai públic està pensat sota els paràmetres de funcionalitat, és a dir, per habitar, circular, comprar, etc... però no per donar seguretat ni protegir a la ciutadania. És més, les autores afirmen que l'espai públic, lluny de proporcionar seguretat i llibertat és viscut com a una amenaça: *«Es el lugar adonde se evidencian los problemas de injusticia social, económica y política. Y su debilidad aumenta el miedo de unos y la marginación de los otros y la violencia urbana sufrida por todos»* (Muxí & Borja, 2000, p.23.). En aquest sentit, el barreja, l'heterogeneïtat, la diversitat de funcions i la diversitat d'usuaris esdevenen factors importantíssims a considerar i, que juntament amb la visibilitat i la il·luminació, són requisits que garanteixen la seguretat en l'entorn públic.

2.5. Representativitat de la dona a l'espai públic

La representació simbòlica de la dona a l'espai públic és una condició fonamental del reconeixement de la dona com a subjecte actiu de la societat. Treballar a favor d'una ciutat inclusiva i no sexista implica donar visibilitat a les dones a través del llenguatge, simbòlic o explícit, dels diferents missatges dirigits a la ciutadania de forma no sexista; representar a la dona en els pictogrames dels semàfors i en les diferents senyalitzacions implementades en l'espai públic; anomenar els carrers en femení; incloure monuments de figures femenines; i fer explicacions sobre les seves aportacions a la societat esdevenen una forma de treballar l'espai amb perspectiva de gènere: *«La manca de figures femenines en els senyals és una dimensió més que ens assenyalava que, sota l'aparença d'universalitat en la concepció de la ciutat, hi ha un ordre androcèntric que es reproduïx amb la falsa neutralitat»* (Muxí, Casanovas, Ciocchetto & Fonseca, 2010, p.29).

Tal i com es cita en el manual *Recomanacions per a la implantació de la perspectiva de gènere al projecte urbà* del Col·lectiu punt 6 «s'han de treballar les senyalitzacions urbanes per fer visible la igualtat d'homes i dones al dret a la ciutat i als seus espais públics. La manca de figures femenines en els senyals és una dimensió més que ens assenyalava que, sota l'aparença d'universalitat en la concepció de la ciutat, hi ha un ordre androcèntric que es reproduïx amb la falsa neutralitat.» (Muxí, Casanovas, Ciocchetto i Fonseca, 2010, p.29).

3. CONTEXTUALITZACIÓ DEL BARRI: LES ESCODINES

En aquest apartat es descriuen les dades sociodemogràfiques del barri així com les característiques socials de la població. Concretament es traçarà un petit recorregut històric on s'exposen les principals característiques demogràfiques i socials comparant les dades actuals per tal d'entendre millor les particularitats del barri. Seguidament s'esbossarà l'estructura física més elemental del barri i les condicions generals dels habitatges de les Escodines.

3.1. Una mica d'història

Les Escodines ha estat tradicionalment un barri de camperols i camperoles amb molta vitalitat social i comunitària, no obstant, la progressiva degradació del barri que se'n deriva de diversos projectes urbanístics a partir dels anys '70 i '80 van modificar dràsticament l'entorn: L'edificació de blocs d'habitatges i cases unifamiliars, la manca d'inversions causada per la pèrdua de teixit econòmic, la davallada demogràfica en els últims anys i l'envelliment de la població del barri, així com la progressiva desocupació de locals i habitatges, mostren l'evolució de les condicions de vida del barri. Anem a veure amb més detall aquestes transformacions sociodemogràfiques.

L'historiador Jordi Bonvehí revisa en la publicació digital *Històries Manresanes*⁵ les característiques sociodemogràfiques del barri l'any 1823. En aquella època les Escodines era el barri més poblat de Manresa, on hi residia el 14% (1544 habitants) de la població manresana. L'edat mitjana de la població era de 24,5 anys amb una gran proporció de població jove ja que el 48% tenia menys de 19 anys. El barri estava format per 11 carrers centrals que han anat canviant de nom en el temps, i 242 edificis dels quals el 20% no eren habitats. L'auradors, teixidors de seda, rajolers i saliners eren els oficis majoritaris en aquella època.

3.2. Dades socio-demogràfiques generals del barri

Aquesta descripció contrasta amb les dades actuals que es caracteritzen pel creixement i l'envelliment de la població, així com d'una forta presència d'immigrants. Segons les dades del padró de Manresa del mes de gener de l'any 2016⁶, el nombre d'habitants al barri és de 5.378, dels quals el 50,12% són dones i 49,88% homes. L'edat mitjana l'any 2014 es situava al voltant dels 39 anys i la població jove menor de 21 anys representava el 22,2%. El 20% de la població de les Escodines és immigrant i especialment destaca la forta presència de residents d'origen magrebí. Aquesta població representa més de la meitat de les 50

5 Bonvehí, J. (2012), *Històries Manresanes*. [Blog]. Recuperat de <http://historiesmanresanes.blogspot.com/>

6 Ajuntament de Manresa (2016). Padró d'habitants a 01/01/2016. Recuperat de <https://www.manresa.cat/web/article/7390-documentacio-2016>

nacionalitats que hi conviuen al barri, on les dones representen al voltant d'un 5% menys respecte als homes.

3.3. Evolució del barri: Dues Escodines

Pel que fa la planificació urbanística, la construcció d'edificis unifamiliars i el creixement del barri en direcció Nord i Est de la ciutat entre els anys 70 i 80, han contribuït a redibuixar el barri i a segmentar-lo. Primer per les condicions físiques del terreny (el barranc de salelles marca una línia divisòria) i segon degut a les condicions socioeconòmiques del barri. És evident el contrast divisor que suposa la fisonomia de la part antiga tradicional amb l'extensió i la construcció de blocs i cases unifamiliars més recents. Per tant, estem parlant d'un territori segmentat i diferenciat per una part antiga amb carrers estrets i poca disposició de sòl dedicat a parcs o zones verdes i una altra zona més aviat ampla i més visible. Segons dades de l'Ajuntament publicat a l'Informe Social de Manresa 2014⁷, les característiques socioculturals diferenciades de la part nova respecte de la part antiga és un tret particular del barri. A més a més, la participació social, veïnal i associativa és significativament més alta en la part tradicional, sent aquest segment del barri el que més implicació i sentiment de pertinença disposa.

3.4. Les condicions socioeconòmiques i estat dels habitatges

Segons el mateix informe (2014), les demandes a la Seguretat Social relacionades amb la manca d'ingressos en funció del barri, les Escodines, i sobretot el segment de la població que resideix a la part antiga, representa un dels tres barris de Manresa que més concentra aquest tipus de demandes. Un altre indicador de les condicions físiques del barri el constitueix l'estoc d'habitatges buits, segons el qual, 515 no gaudeixen de les condicions bàsiques de llum, ascensor, aparcament, etc... i on el 9,2 per mil tenen problemàtiques per habitatge deficient.

Per tant, la concentració de població immigrant, una piràmide d'edat predominantment avançada i la composició d'habitants de classe mitja-baixa, juntament amb les condicions físiques del barri, mostren la vulnerabilitat de les famílies i dels individus de les Escodines.

⁷ Ajuntament de Manresa (2014). Informe Social 2014. Recuperat de : <https://www.manresa.cat/web/article/5291-informes/5960>

4. METODOLOGIA

La metodologia emprada en aquest estudi de cas s'inspira en les recomanacions del Col·lectiu punt 6⁸. L'apartat 5 (*Guia per a l'observació de l'espai urbà amb perspectiva de gènere*) resulta ser una aportació metodològica per a l'estudi de l'urbanisme amb perspectiva de gènere i constitueix una pauta metodològica imprescindible en el procediment d'aquesta investigació que intenta donar resposta a la següent pregunta: De quina manera el disseny i l'ús dels espais públics condiciona i limita l'accés, l'acció i la participació de la dona, i simultàniament reproduïx les relacions desiguals de gènere sota l'escàs reconeixement de la diversitat social?

La metodologia emprada en aquesta recerca s'ha establert en funció de la pregunta d'investigació i resulta adient per assolir els objectius de l'estudi, els quals són els següents: Detectar condicionaments i les limitacions que genera l'espai públic per a la producció i la reproducció de les desigualtats en termes de seguretat i de reconeixement de les activitats de la vida quotidiana, del treball reproductiu i de cures i la sociabilitat; identificar com l'escassa vitalitat del barri, com a dimensió que complementa i travessa l'anàlisi, genera percepcions negatives, especialment de major inseguretat de les dones sobre l'entorn; observar com la representativitat de les dones a l'espai públic és un indicador il·lustratiu de la invisibilització de la dona, així com de la deficient perspectiva de gènere en el procés urbà.

Per tant, seguint amb les recomanacions metodològiques per a l'estudi de l'urbanisme amb perspectiva de gènere, s'ha emprat la metodologia qualitativa com a estratègia metodològica més adient per a l'estudi de cas. Aquesta metodologia permet fer una aproximació en profunditat de l'objecte d'estudi en qüestió i analitzar els determinants urbans del barri de les Escodines que condicionen l'accés, l'acció i la vida quotidiana de les dones i de col·lectius diversos que han estat exclosos de les decisions urbanes. Durant tot el procés metodològic, la recopilació d'informació ha estat relativa a dos dimensions: La dimensió física i la dimensió social. Es tracta doncs, de crear un diàleg entre aquestes dues dimensions amb l'objectiu de detectar les relacions que s'hi estableixen entre les persones i l'espai públic des de una perspectiva de gènere. A més a més de l'ús de la metodologia qualitativa, s'han recopilat dades secundàries i quantitatives descrites en l'apartat anterior amb l'objectiu d'establir el perfil socioeconòmic i demogràfic del barri. Aquesta tècnica ha servit per a contextualitzar el barri i veure quines són les principals característiques de la població que hi resideix i fer una primera aproximació de les seves particularitats socials.

Respecte a les tècniques d'investigació utilitzades, aquestes han estat dos. La primera tècnica ha estat l'observació directa del barri, tant de la seva estructura com de les dinàmiques més

8 Casanovas, R., Ciocchetto, A., Fonseca, M. & Muxí, Z. (2010). *Recomanacions per a la implantació de la perspectiva de gènere al projecte urbà*. Col·lectiu Punt 6.

elementals que hi conflueixen. La segona tècnica emprada ha estat la realització de quatre entrevistes a actores clau, seleccionades intencionadament i que, per raons d'implicació, participació, responsabilitat i coneixement, han proporcionat informació decisiva per a portar a terme la investigació.

Com a tècnica complementària, l'observació indirecta del fenomen i la recerca de dades sociodemogràfiques han estat revisades per a contextualitzar el barri. Aquesta tècnica ha estat útil per traçar les principals característiques de les Escodines, on s'han tingut en compte la dimensió física, concretament l'estat dels habitatges, i la dimensió social, és a dir, el nombre d'habitants, el percentatge d'estrangers, l'edat mitjana i el nivell socioeconòmic de la població resident al barri. Amb aquesta tècnica s'ha pogut fer una primera aproximació física i social que ha permès pensar en qui hi viu i com hi viu a grans trets, tenint en compte quines edats, ètnies i classe social constitueixen el territori.

Així doncs, la primera tècnica utilitzada és la observació directa de l'objecte d'estudi. Ha consistit en la realització de diversos recorreguts exploratoris amb l'objectiu de detectar els espais clau (els més i els menys utilitzats), la presència i/o absència de les dones al barri segons els horaris i els espais, i els elements específics d'interès detallats en una pauta d'observació adjuntada a l'annex del treball. Concretament, els recorreguts s'ha portat a terme durant dos dies feiners en diferents horaris de matí, tarda i nit, i, a més a més d'un dissabte i un diumenge de la setmana. Les observacions s'han realitzat amb el suport de la pauta d'observació prèviament estipulada i d'una càmera fotogràfica. Aquesta tècnica ha permès recollir informació sobre les condicions espacials i socials que es donen en el territori. Com a variables d'anàlisi que s'han incorporat en la pauta d'observació, s'han tingut en compte les següents dimensions: Treball reproductiu i de cures (atenció a la diversitat, xarxa de proximitat: Equipaments, comerços i serveis, i treball de cures i usos multifuncionals; vitalitat (apropiació de l'espai públic i espais de relació, vitalitat i diversitat, i prioritat per a vianants o mobilitat no motoritzada); seguretat (seguretat per a vianants, seguretat des de la diversitat, visibilitat social i espacial i espais prohibits); i, finalment, la representació simbòlica.

La segona tècnica emprada per a la realització d'aquesta investigació ha estat cinc entrevistes estructurades a dones residents al barri amb necessitats i perfils diversos. En concret s'han realitzat quatre entrevistes a cinc dones ben diferents. Les característiques de les dones entrevistades són les següents: 1.- Una dona jove i sense fills que resideix al barri des de fa aproximadament 1 any (participant 1). 2.- Una veïna del barri des de fa 17 anys, divorciada, amb una filla de 12 anys i un fill de 9 anys que pateix de fibromialgia (participant 2). 3.- Una dona amb parella i un fill de 3 anys amb dificultats motrius i un altre de 7 mesos (participant 3). 4.- Una dona de 44 anys amb mobilitat reduïda que va amb cadira de rodes (participant 4). 5.- La presidenta de l'associació de veïns del barri de les Escodines (participant 5). Les tres

primeres entrevistes s'han realitzat en una cafeteria del barri. La quarta i la cinquena participant han contestat les preguntes per escrit degut la disponibilitat de la participant 5 i a les dificultats de parla que presenta la participant 4. S'han dissenyat 3 entrevistes diferents en funció de la persona entrevistada i adjuntades a l'annex. Cadascuna d'aquestes entrevistes s'han dissenyat en funció de les característiques personals de les dones entrevistades. Un model d'entrevista ha estat realitzat a les participants 2 i 3. Un altre model a les participants 1 i 4. I un últim model d'entrevista a la participant 5.

Les preguntes han estat dividides en 3 blocs, els quals fan referència a la reproducció i al treball de cures, a la vitalitat i a la seguretat. En el primer bloc s'han recollit variables relatives a la percepció de l'adequació de l'espai a la diversitat social, la valoració sobre l'adaptabilitat de la xarxa de proximitat a les experiències quotidianes, i les vivències al barri en relació al treball de cura i als usos dels espais. El segon bloc comprèn variables entorn a la disponibilitat de l'espai públic per a la socialització, la percepció sobre la vitalitat al barri i sobre el trànsit de vianants. Finalment, el tercer bloc recull la sensació de seguretat en relació als espais físics i les percepcions d'amenaça en l'espai públic.

Les variables d'anàlisi de les entrevistes corresponen amb les variables de la pauta d'observació. No obstant, mentre que la pauta d'observació ha contribuït a identificar els elements objectius del barri, les entrevistes han recollit les percepcions i les experiències subjectives de les dones entrevistades. Aquesta simbiosi complementaria entre els elements objectius i subjectius contribueixen a l'aprofundiment de l'objecte d'estudi.

En relació a les entrevistes estructurades, aquesta tècnica ha permès recollir informació entorn a les percepcions i valoracions en relació a les experiències viscudes en un espai públic delimitat (el barri) i d'analitzar amb profunditat la dialèctica de la vida quotidiana amb els condicionaments físics i socials del barri, sempre en termes d'una constant relació de les dones entrevistades amb el barri.

L'entrevista estructurada és una tècnica realment necessària per tal de captar i detectar les necessitats socials des de la diversitat. A més a més, des de l'urbanisme feminista esdevé de vital importància la integració de subjectivitats diverses en les decisions urbanístiques, on la participació de les persones residents amb condicions socioculturals i socioeconòmiques particulars, han de ser les protagonistes del dibuix i del disseny urbà en funció de les seves necessitats i inquietuds. És per aquesta raó que les persones que s'han seleccionat per a participar en aquesta recerca tenen característiques molt diverses. La literatura feminista de l'espai urbà (Casanovas, Ciocchetto, Fonseca & Muxi, 2010; Buckingham, 2011) emfatitza en la intervenció i en la participació social mitjançant la integració de identitats diverses per a la construcció de dissenys i de projectes urbans amb la finalitat d'assolir la igualtat de gènere des de la heterogeneïtat social. D'aquesta manera, una primera aproximació a l'apropament

inclusiu de la participació social amb perspectiva de gènere requereix d'una metodologia qualitativa i, especialment, d'entrevistes en profunditat, ja que, amb l'objectiu d'explorar les limitacions de l'espai, inicien el camí de l'acció social.

5. RESULTATS

Els resultats que es presenten a continuació analitzen la relació existent entre el cos, com a espai sexual, subjectiu i determinant de les experiències quotidianes, i l'espai públic, com a vehicle estructurat que condiciona l'accés, la sociabilitat i l'apropiació ciutadana del barri des de una perspectiva de gènere. Mitjançant les dues tècniques detallades a l'apartat de metodologia, els resultats es basen en la observació directa del barri i en les entrevistes realitzades a quatre veïnes que, amb característiques particulars i diverses, permeten atribuir diferents significats, vivències i necessitats que l'estructura espacial ofereix i detectar les limitacions vivencials i físiques comunes. No obstant, l'anàlisi a través dels discursos facilita també la identificació singular existent entre la relació identitat i espais diferenciats. Aquestes relacions generen dissimilituds entorn a l'experiència subjectiva de les dones, és a dir, com aquestes dones construeixen les seves identitats, comportament i actituds en funció de l'experiència viscuda al barri on, els elements també particulars que hi interfereixen són exponencialment significatius. Per tant, el diàleg constant entre l'espai físic i social es materialitza en aquest apartat.

Es presenten els resultats en quatre blocs. El primer bloc tractarà d'analitzar la relació existent entre el barri amb el treball reproductiu i de cures, on es detallen dos subapartats: L'atenció a la diversitat, treball de cures i usos multifuncionals dels espais, i la xarxa de proximitat: Equipaments, comerços i serveis. El segon bloc analitza la vitalitat al barri que, com a indicador de sociabilitat i de seguretat, i es divideix en: Els espais vitals, l'apropiació de l'espai públic i la prioritat dels vianants o vehicles no motoritzats. El tercer bloc tracta la seguretat des de dos prismes diferenciats: La seguretat per a vianants des de la diversitat i la seguretat personal i espais prohibits. Finalment, el quart i últim bloc analitza la representativitat de les dones a l'espai públic.

5.1. Treball reproductiu i de cures

El barri de les Escodines mostra una estructura organitzativa que dóna lloc a que es produeixin clares dificultats per a la realització del treball reproductiu i de cures. L'adaptació adient de l'espai públic per a portar a terme les activitats de la vida diària i l'atenció a les persones resulta significativament deficient pel que fa a la proximitat, sobretot dels serveis i dels comerços, i dels usos monofuncionals dels espais. Una variable molt il·lustrativa que mostra l'androcentrisme urbanístic i l'adequació de l'espai segons el model normatiu d'home blanc, burgès i heterosexual (Pérez Orozco, 2014) és la escassa disponibilitat de l'espai per a incloure, representar i permetre l'accés a totes aquelles identitats diferenciades, és a dir, a les dones, a les persones amb diversitat funcional i ètnica, als nens i nenes i a la gent gran.

5.1.1. Atenció a la diversitat, treball de cures i usos multifuncionals dels espais

L'existència o la inexistència de diversitat social al barri està fortament condicionada per la seva estructura, per a la oferta de serveis, comerços i equipaments i pels usos dels espais. Es valora la situació dels carrers com a artèries funcionals per al desplaçament variat i plural de les persones que hi transiten; els parcs com a espais d'interès lucratiu i significatius per a portar a terme el treball de cures; i finalment, els establiments d'oci, concretament bars i cafeteries, com a espais de recreació i de relació en clau de diversitat social.

Si bé les condicions físiques del barri, sobretot pel que fa a les pendents molt accentuades, són un impediment substantiu que esdevé per a moltes persones una limitació, aquesta però, s'entén com a una condició físico-natural del barri. No obstant, els projectes urbanístics, allò que està en mans de les decisions urbanístiques, mostren clarament que aquest no és un barri per a tothom. La distribució dels serveis, dels equipaments i dels comerços, les zones monofuncionals i l'apropiació unimodal de les distintes zones del barri reflecteixen la segregació de l'espai per edats, ètnia i gènere. Es constata que el barri és monofuncional, una zona residencial on no s'hi troba una varietat d'usos en els espais públics. Una altre observació inicial molt significativa del dibuix social del barri és la presència i/o absència de col·lectius específics, tant en els establiments com als carrers, placetes i parcs.

5.1.1.1. Els carrers

Una primera aproximació a la segregació dels espais el constitueix la zona sud del barri, que és on més concentració d'immigrants (més del 40%) hi resideix. Aquesta àrees representa un mosaic amb una forta segregació racial. De fet, la fruiteria i la carnisseria, que són els dos únics establiments de comerç especialitzat situats al barri, hi acudeix una població molt homogènia, la qual resulta difícil trobar alguna persona autòctona. De la mateixa manera, en aquesta mateixa zona hi solen jugar nens, habitualment a pilota, nens, i no nenes. En aquest sentit, la segregació racial, i per tant, la preponderància de residents de població marroquina en aquesta zona, amb un sistema cultural particular, genera dinàmiques contrastades en el conjunt del territori. L'intercanvi, la interconnexió, i la relació entre població autòctona i població estrangera i entre dones i homes dibuixats en espais diferenciats, ratifica l'absència de diversitat social i, per tant, la segregació per gènere i ètnia. Això es pot veure en el relat de la següent entrevistada:

«No no, al meu barri només hi ha sobretot marroquins, i la gent d'aquí no es barreja. Jo sempre vaig molt a la fruiteria que és d'unes dones, mare i filla, marroquines, però no hi va gent d'aquí (...) per exemple hi ha molts nens al meu carrer, nens i no nenes eh! I juguen, bueno, això m'agrada perquè donen molta vida, però només hi ha nens i tots marroquins». (participant 3)

Veiem que la segregació ve donada per l'estat dels habitatges i pel nivell socioeconòmic dels seus habitants, però també degut a la poca funcionalitat i diversitat d'usos que ofereix aquesta àrea en concret. De la mateixa manera, és possible analitzar com aquests factors esmentats s'accentuen en els altres carrers del barri, que resulten igualment segmentats a raó, a més a més, de les seves pròpies condicions físiques o bé de les persones que estan al seu càrrec. Degut a la dificultat que suposa transitar-hi, no totes les persones disposen de la mateixa llibertat per a accedir-hi. Si anem una mica més enllà, el fet de què hi hagi poca diversitat social als carrers comporta la homogeneïtzació social de l'espai públic, és a dir, el protagonisme de la presència masculina als carrers. El següent fragment de l'entrevista de la participant 1 mostra els efectes de la poca diversitat social als carrers del barri:

«Els carrers no van bé per passar-hi amb el cotxet, ni per la gent gran, ni per qui va amb cadira de rodes, no va bé tampoc pels nens perquè no tenen prou espai per moure's, és mooolt estret (...) però és que a més a més hi ha llocs on depèn a quina hora i això, prefereixo no passar, només hi ha homes, i de vegades van beguts i tot (...) jo, que vaig sense nens, camino i no tinc problemes, ja hi ha llocs on no m'agrada passar, no sé com s'ho fan les altres persones perquè de vegades m'he fixat i és perillós i tot». (participant 1)

Amb aquesta declaració sobre l'estat dels carrers queda clar que la via pública restringeix l'accés a les persones amb mobilitat reduïda i a les persones que es mouen amb cotxet o carro de la compra, que són fonamentalment dones. Com a resultat, hi ha més presència d'homes que, consegüentment, desincentiva simultàniament l'accés de la dona en aquests espais. La participant 5 afirma que aquest no és un barri per a tothom:

«És un barri amb molts impediments i no resulta ser adequat per a tothom, sobretot per l'estructura arquitectònica» (participant 5)

Aquesta declaració mostra com les limitacions físiques del barri té efectes directes amb les restriccions socials pel que fa a l'accés a l'espai públic. Un fet en el qual, l'exposició permanent a una estructura urbana no adequada per a tothom es confirma molt clarament.

L'ineficient condicionament dels carrers, reforça a més a més la càrrega femenina durant els seus trajectes, on la pressió d'estar pendent dels nens i nenes s'accentua degut a poca adaptació de l'espai a la diversitat social. Aquest fet queda resumit amb l'afirmació següent:

«Hi ha llocs que haig d'estar molt pendent tota l'estona dels nens. Quan comença St Clara, Bartomeu i Escodines no hi ha una vorera massa identificada. A mi em fa patir pels nens perquè els cotxes passen molt depresa i no saps mai si estàs a la vorera o estàs a fora la vorera. Sobretot aquest tros no m'agrada gens, però n'hi ha altres semblants, el que passa és que no hi passo mai. Has de vigilar molt perquè a més els nens tenen tendència d'anar cap a la carretera i hi ha molt poc tros. Per exemple, nosaltres que anem els tres, doncs ja no hi cabem, quan un vol parlar amb tu (...) sempre va com a fora de,... i a mi em fa por. És horrorós per qui va amb cadira de rodes, gent gran etc.» (participant 2)

A més a més, tot i haver un centre per a discapacitats al barri, les persones que hi transiten amb diversitat funcional són realment escasses. Les condicions en què es troben les voreres, així com una gran afluència de cotxes, dificulta i condiona l'accés de les persones que de forma autònoma poden desplaçar-se. No obstant, la presència de persones dependents, com la infància, les persones grans que tenen dificultats de moviment i que depenen d'altres persones per a desplaçar-se, són realment escasses en molts dels espais públics. Una de les dones entrevistades que va amb cadira de rodes fa la següent declaració:

«Simplement m'ha tocat viure aquí, sóc del tant per cent que no va poder escollir barri. Contínuament haig de buscar camins alternatius perquè hi ha molt llocs on no hi puc passar.» (participant 4)

Les restriccions de l'espai, que no compta amb les necessitats de col·lectius diversos resulta ser un impediment per a que totes les persones puguin accedir-hi sense dificultats, o directament hagin de prescindir d'aquestes rutes. Aquest fet impedeix la presència de gent diversa al carrer i delimita els espais segons les característiques personals.

5.1.1.2. Els parcs

Al barri hi ha tres parcs, dos d'ells situats als extrems del barri i un altre al centre. Les característiques físiques i socials són ben diverses i els factors que les determinen es basen sobretot en la ubicació, l'atractiu i en la varietat d'usos.

L'intent per a equipar un d'aquests tres parcs, situat al centre dels barri, més enllà de l'esbarjo dels nens i nenes, i d'incloure la diversitat mitjançant una instal·lació suplementaria adaptada a la gent gran, no ha resultat gaire efectiva ja que a més de ser un espai poc freqüentat, és un espai segregat per gènere i edat. La presència és eminentment femenina i infantil, de mares que acompanyen els seus fills i filles al parc. És doncs, un espai on hi acudeixen dones i que ofereix la possibilitat de portar a terme una tasca més del treball de cures. No obstant, no té en compte el paper actiu i les necessitats més enllà del rol de dones com a cuidadores. Aquest espai dificulta l'acció, ja que no ofereix cap incentiu personal per acudir-hi, per anar al parc s'hi ha d'anar expressament, no és un lloc de pas, ni de trajectes habituals, i la inexistència de serveis i de comerços representa la impossibilitat d'aprofitar els trajectes per a realitzar les tasques diàries i d'esbarjo. La seva ubicació, entre edificis, resulta molt poc atractiva per a les veïnes i, a més a més, el manteniment és escàs i sovint insalubre. Així defineix una de les entrevistades el parc:

«És el parc més a prop de casa i els meus fills han d'anar allà, però a mi no m'agrada, està brut i no hi ha res a fer» (participant 2)

La inexistència de cafeteries al costat, de zona verda i la seva ubicació (s'hi ha d'anar expressament) fa que la majoria de les veïnes entrevistades assegurin que no hi van gairebé

mai i que si hi van és perquè no tenen cap altre alternativa. Veiem quina càrrega suposa per a una de les entrevistades acudir al parc i com una altra entrevistada optar per no anar:

«Clar, si no tinc temps i els meus fills em diuen que volen anar al parc, doncs vaig a aquest» (participant 2)

«Què hi faria jo allà? Mirar com juguen els meus fills,... prefereixo anar a un altre barri i així aprofito per fer altres coses. Allà depèn a quina hora no hi ha ni ombra» (participant 3)

No obstant, és significatiu veure com a la part alta del barri, que és la zona més nova i que es troba a l'extrem nord, hi ha un parc i dos cafeteries. En aquesta zona es fa més evident la diversitat social, tot i que només de població autòctona. Degut a la proximitat del parc amb les cafeteries, a l'existència d'una petita zona verda i a l'amplitud del terreny, és un lloc més concorregut i divers. També més ben valorat per a les entrevistades:

«Allà t'hi trobes gent més de tot tipus, menys immigrants, pots prendre un cafè a prop, és més ample i hi ha una mica de gespa. El que passa és que està lluny, i fa molta pujada. De vegades hi vaig perquè porto al meu fill a la llar d'infants allà dalt, que ja no és les Escodines, però no hi vaig expressament». (participant 3)

«Si, allà s'hi està bé, els carrers són amples, hi ha bones vistes,... però haig de fer tota la pujada,... i amb els nens, els cotxes,... vaja! Costa una mica arribar-hi». (participant 2)

Tot i això, de la mateixa manera que el parc del qual es parlava anteriorment, estan situats lluny dels habitatges, cosa que dificulta l'accés i dona pas a prioritzar altres zones de la ciutat ubicades fora del barri, ja que ofereixen més diversitat i varietat d'usos. La següent entrevistada argumenta perquè acudeix a un altre barri quan decideix anar al parc de la següent manera:

«Jo me'n vaig a la plaça Espanya, allà puc prendre un cafè, aprofitar i anar a comprar, és més maco i no haig d'estar només pels meus fills, puc fer les meves coses» (participant 3)

S'extreu d'aquest fet que no n'hi ha prou en equipar un parc més enllà de les necessitats dels infants, sinó que l'entorn, la ubicació de la zona d'esbarjo ha de ser també multifuncional, situar-se en àrees de pas habituals i oferir un atractiu visual per tal de proporcionar incentius més enllà de la diversió dels nens i nenes, i per extensió, per a que la diversitat social se senti identificada amb l'espai.

5.1.1.3. Establiments d'oci

Respecte a la segregació social del barri, és també il·lustratiu destacar que dos dels 5 bars-cafeteries situats al barri només són freqüentats per homes, on també resulten concentrar-se en funció del seu origen, és a dir, un dels bars està ocupat per a homes blancs i l'altre per a homes marroquins. Les dones estan clarament excloses d'aquests dos establiments. La percepció de les dones entorn aquests espais privats són molt significatius:

Sobre el bar freqüentat per homes marroquins, les dones diuen:

«Jo vaig intentar anar, però no em vaig sentir gens còmode, les mirades deien com, i tu què fas aquí? No em va agradar gens». (participant 1)

«Aquest bar és molt maco, anteriorment jo abans hi anava molt i s'estava bé, tenen un terrasseta xula, ara l'ha agafat una gent marroquina, està molt maco, però sempre hi ha homes marroquins i no hi he entrat més enllà de la porta (...) És millor que l'altre, és més decent, però tot i així només hi ha homes. És una part exclusiva d'homes, i fa la sensació,... no m'agrada». (participant 2).

«Fer un cafè al meu barri no és gens fàcil (...) aquell que està al carrer Escodines, jo no hi vaig, no no, només hi ha homes. Vaig entrar un cop i vaig sortir de seguida... no et diria de quedar allà mai. Tot i que és molt guapo el lloc». (participant 3)

Les dones, sobre el bar freqüentat per homes autòctons, descriuen:

«És horrorós, només hi ha homes, no m'agrada ni passar-hi perquè surten a fumar i et trobes,...fff no hi vull ni passar. (participant 2)

«És un bar d'homes borratxos, sempre hi ha tios a fora al carrer, poca gent hi passa per allà. Jo intento no passar per allà» (participant 1)

L'exclusivitat masculina en aquests bars no només afecten l'establiment, sinó que els carrers també estan ocupats primordialment per ells, de manera que si no hi ha diversitat d'usos en el mateix carrer, la predominança és clarament masculina i, a la vegada restringeix l'accés a les dones.

Queda de relleu que la incomoditat que suposa transitar pel barri amb voreres molt estretes (sovint mesuren 70 cm), l'exposició al trànsit de vehicles i la manca de rampes a les voreres, així com la segregació espacial per ètnia, edat i gènere, implica una concentració social homogeneïtzada per àrees del barri. Rutes alternatives, parcs sense prou atractius com per a poder estar còmodament i carrers masculinitzats, desincentiven la diversitat social i la restringeixen. A més a més, és possible detectar que les necessitats de les dones en relació al seu barri tenen a veure amb els usos del temps (Muxí & Borja, 2000). Desplaçar-se a una zona on, tant durant el trajecte i com a l'àrea de destí, hi ha les disposicions necessàries per a satisfer les necessitats de la vida diària i que a la vegada sigui agradable, esdevé un criteri comú a l'hora d'escollir els trajectes i la destinació. Tot i així, és important remarcar que la major part dels recorreguts habituals no són una opció sinó una determinació pautada per les necessitats d'acudir als establiments habituals, com l'escola, els extraescolars, els centre cívic, el casal, el CAP, etc. La manca doncs, de reconeixement de la dona i d'altres grups minoritaris en la planificació urbana té com a resultat l'absència d'aquestes identitats en moltes àrees del barri i impedeix la visibilització femenina a l'espai públic tot restringint la concurrència social diversa. Tot i que es parlarà en l'apartat de seguretat, cal dir que la diversitat als espais públics

disminueix a mida que el dia avança, de manera que als vespres, nits, i matinades dels caps de setmana, els homes dominen els carrers.

5.1.2. Xarxa de proximitat: Equipaments, comerços i serveis

5.1.2.1. Els serveis elementals

En aquest apartat s'analitza la disposició de la xarxa necessària a la realització de les tasques diàries i els serveis disponibles al barri tenint en compte l'existència o la inexistència d'aquests dispositius i la proximitat en relació als habitatges.

Una primera aproximació de l'adaptabilitat del barri entorn als serveis educatius i de la salut és l'absència d'escola pública i de Servei d'Atenció Primària (CAP). Aquest serveis tan elementals han de ser coberts fora del barri. El fet de que només hi hagi una escola i que aquesta sigui concertada exclou a molta gent que, per preferència de portar als seus fills i filles a l'escola pública o bé, per la impossibilitat de fer front a una despesa econòmica, opten per escolaritzar-los a un altre barri. Vegem les valoracions de les dones entrevistades en relació a l'escola:

«Jo ja tenia clar que en aquella escola no hi anirien, és de pago! Jo tenia clar que volia una escola pública (...) al barri no n'hi ha, per tant haig d'anar a la Sagrada Família (...) trigo 15 minuts si no ens entretenim» (participant 2)

«No ho podria pagar. De totes maneres prefereixo una escola pública (...) va a la llar d'infants de la Balconada (...) ben bé compto que en 20 minuts arribem, fff o més amb el cotxet» (participant 3)

Portar els nens i nenes a l'escola és una tasca habitual que forçosament comprèn com a mínim dos trajectes diaris. Una de les mares s'ocupava al 100% de l'acompanyament escolar de la seva filla i del seu fill fins aquest any. Assenyala que ja comencen a anar soles, tot i que no sempre, però que sempre s'havia ocupat de fer-ho ella. L'altre dona entrevistada, també mare, comparteix la tasca amb el seu company. Tot i així, durant les hores aproximades a les entrades i sortides escolars es destaca una alta presència femenina que acompanyen als infants en els recorreguts escolars, de manera que es pot afirmar que són activitats portades a terme majoritàriament per les dones del barri. Tenint en compte que el temps dedicat en realitzar aquestes tasques és alt, resulta ser un inconvenient molt substantiu haver de moure's a un altre barri per a poder accedir a l'escola pública. Una de les entrevistades que va escolaritzar els seus fills a un altre barri resumeix la seva experiència entorn als trajectes que ha de fer el dia a dia amb la següent declaració:

«Clar, és molt temps el que perdo, bueno, que a mi ja m'agrada però si estigués al costat m'aniria molt bé (...) ja m'he acostumat». (participant 2)

És important puntualitzar que durant els recorreguts escolars que fan aquestes dues dones amb fills es troben amb els serveis i comerços següents, només comptant els que disposa el barri. L'entrevistada 2 es troba amb una botiga de roba. L'entrevistada 3 es troba amb un dels bars assenyalats anteriorment, dues cafeteries i un parc. No disposen de cap botiga de comestibles i encara menys especialitzada. Una vegada més veiem com les carències del barri tenen repercussions en l'ús del temps de les dones, que han de realitzar diversos recorreguts diaris que els hi exigeix el compliment del treball domèstic i de cures:

«No hi ha res (...) haig d'anar expressament.» (participant 2)

De la mateixa manera, el CAP és inexistent al barri. Totes les dones entrevistades asseguren que han de desplaçar-se en un tram de mínim 20 minuts per acudir al servei de salut. No obstant, hi ha una clínica privada. Tenint en compte que la major part de les persones que acompanyen als seus fills i filles a l'escola i al centre de salut són dones, el fet de que el barri no disposi d'aquests serveis és clarament un indicador de l'androcentrisme urbà, que no té en compte les activitats de la vida diària, encara avui dia protagonitzades per les dones (Casanovas, Ciocchetto, Fonseca & Muxi, 2010)⁹. La declaració que es presenta a continuació mostra la gran dificultat en la que es troba una persona amb cadira de rodes per accedir al CAP:

«Si haig d'anar al metge i no em trobo bé m'ha de portar algú amb cotxe (...) no sempre trobo algú i algun cop he hagut d'anar sola (...) i fatal». (participant 4)

Respecte a la varietat de comerços, aquesta és realment escassa. Al barri hi ha un Spart, una , una botiga variada (Spart), una carnisseria, una fruiteria, un forn de pa i una botiga de roba. Aquesta limitació comercial fa que les veïnes del barri hagin de desplaçar-se a un altre barri per anar a comprar, així ho expliquen les entrevistades:

«Tinc que anar amb cotxe, o quan vinc de la feina compro per aquí al centre. Si em falta algo vaig als marroquins de baix, però tampoc hi ha de tot clar. Haig d'estar atenta i ser previsor» (participant 1)

«De vegades vaig a l'spart, però no m'agrada perquè haig de passar per davant del bar aquell d'homes que sempre estan a la porta. Això si em falta alguna cosa. Normalment agafo el cotxe i vaig a l'aldi». (participant 2)

«Vaig molt a la fruiteria i a la carnisseria dels marroquins, menos mal que hi és (...) un dia estava tancada i havia de comprar iogurt pel petit, ell sempre menja iogurt per berenar, i ostres, estava tancat i no sabia que fer, on anar. Com tinc les meves veïnes que ens coneixem ja molt doncs vaig anar a veure si me'n donaven un (...) ostres, sense això tindria problemes (participant 3)

«Haig d'anar a un altre barri a comprar (...) tardo més de 20 minuts per arribar a les botigues.» (participant 4)

9 Es recorda que el 70% de les tasques reproductives i de cures son realitzades per les dones (Casanovas, Ciocchetto, Fonseca & Muxi, 2010).

Amb aquestes declaracions queda palesa la dificultat en la que es troben les dones a l'hora de fer les compres al barri. Si a més a més d'anar a comprar hi afegim que han d'anar al parc i transitar per carrers poc adaptats per als vianants, els usos dels temps i l'accessibilitat a les provisions bàsiques esdevenen tasques de difícil resolució.

No obstant aquestes declaracions, on és important remarcar que la carència d'establiments comercials comporta efectes molt substancials pel que fa als recorreguts que ha de realitzar les dones per anar a comprar, no hi ha cap pla d'acció per a incentivar el comerç al barri. Això es pot comprovar amb la declaració que fa la participant 5:

«No hi ha plans ni accions per a promoure el petit comerç al barri, la nostra prioritat és la densificació poblacional i les finques abandonades» (participant 5)

Amb aquesta declaració, la presidenta de l'associació de veïns assegura que no es prioritza la incentivació del petit comerç al barri, no obstant, remarca que és prioritari augmentar la població resident al barri i rehabilitar les finques abandonades.

En relació amb els equipaments, cal destacar que les piscines municipals, situades a l'extrem del barri són molt poc freqüentades per la gent del barri. En aquest cas, la proximitat juga un paper molt important a l'hora d'escollir les activitats extraescolars dels nens i nenes, i també per a les dones. Per tant, és rellevant detectar que la seva ubicació dificulta l'accés a una gran proporció de la població del barri, que valoren la proximitat dels accessos com a una variable clau. No obstant, el casal de les Escodines i el centre cívic flor sirera són els equipaments més freqüentats per a les veïnes del barri. Aquests dos centres estan ubicats més aviat al centre del barri i per tant, representen una xarxa de proximitat en relació als habitatges. A més a més, degut a una oferta molt variada i a l'amplitud dels horaris, permeten realitzar activitats tant per dones com pels seus fills i filles. Les dos dones i mares entrevistades asseguruen que aprofiten l'estona per a fer alguna activitat a casa o al centre mentre els seus fills fan hores extraescolars en el mateix equipament. En aquest cas, l'ús multifuncional dels espais contribueix a l'acció de les dones i per tant, a desenvolupar un rol que va més enllà de dones cuidadores. El següent apartat es centrarà en el paper fonamental que els equipaments generen al barri, però, abans i per acabar, és important remarcar com aquests dos espais faciliten el treball reproductiu i de cures. Les valoracions positives que fan dues de les entrevistades en poden veure amb les següents declaracions:

«A mi em va molt bé, el tinc a prop de casa i els meus fills quan hi van jo aprofito per fer les meves coses. Sort d'aquest casal!» (participant 2)

«Hi va el meu fill de 3 anys, jo de mentre faig el taller dels 5 ritmes. Comencem i acabem a l'hora». (participant 3)

Tant per la proximitat del casal, com per la distribució dels horaris, així com la oferta variada d'activitats, faciliten l'accés i el paper de la dona com a subjecte actiu més enllà del rol de cuidadora i, a la vegada permeten reduir els usos dels temps dedicats al treball de cura. La proximitat esdevé d'aquesta manera una qüestió fonamental que millora la qualitat de vida de les dones (Casanovas, Ciocchetto, Fonseca & Muxi, 2010).

5.2. La vitalitat

En els apartats anteriors s'han esmentat les variables que afavoreixen o desfavoreixen la presència o l'absència de ciutadans i ciutadanes al carrer. La vitalitat, en relació a la oferta comercial i dels equipaments, així com la diversitat de col·lectius diversos als espais públics, genera un diàleg permanent que mostra la complexitat del barri.

5.2.1. Els espais vitals

D'una banda, la concurrència de gent al carrer està determinada pels comerços que, com s'ha vist en l'apartat anterior, són escassos. D'altra banda, la segregació ètnica present al barri genera formes de vida diferents, on la tradició cultural té una forta empremta en l'espai públic. La zona sud i central del barri pertany a *l'antiga escodines* i és on més concentració de població immigrant hi ha, mentre que la zona nord és de construcció més recent i de majoria autòctona. Cal destacar el fort contrast que existeix en cada una d'aquestes àrees. La zona nord representa una forta afluença de gent degut a la presència de cafeteries, de voreres amples, del parc, de bancs i d'arbres. De la mateixa manera, la zona sud mostra encara més presència de gent en la via pública. Tot i que aquesta és una zona molt petita i ubicada en mig d'un carrer no gaire ample i sense vorera, on hi passa molt trànsit, la fruïteria i la carnisseria són dos punts de trobada de la gent d'aquesta zona del barri. Hi ha una petita placeta al costat on hi passen cotxes que segueixen el seu recorregut pel carrer esmentat. La segregació, però, per gènere, és molt evident. Les dones es concentren més aviat al carrer, a prop dels comerços, mentre que els homes es troben ubicats a la placeta. La presència de nens jugant al carrer és també molt habitual, tot i que se'n troben poques nenes. Com ja hem vist en l'anàlisi del primer apartat hi ha una segmentació marcada pel gènere en funció de l'espai públic. L'existència dels comerços impulsa la confluència de dones al carrer. És doncs un estímul que a més a més de ser funcional per a la realització de les tasques domèstiques, esdevé també un punt de trobada i de interrelació entre les dones del barri.

No obstant, la part central del barri es mostra com un espai poc concorregut, on sobretot als vespres i durant la nit els carrers estan dominats per homes. A continuació es transcriuen les quatre declaracions ben diferenciades de les dones entrevistades on es destaca les oposades percepcions que tenen entorn a la vitalitat del barri:

«A mi m'agrada molt viure aquí per que sempre hi ha gent al carrer, conec a les meves veïnes i és fàcil trobar-me-les al carrer (...) és una zona amb molta vitalitat.» (participant 3)

«L'únic lloc on hi ha gent al barri és allà on hi ha la fruiteria, jo hi visc a 5 minuts i si vull sortir una estona de casa vaig cap allà». (participant 1)

«Ffff, no hi ha mai ningú,.. excepte al casal, res». (participant 2)

«No, no hi ha gent, és un lloc de trànsit i ja està, la majoria de gent que hi ha pel carrer van amb vehicle». (participant 4)

La participant 3 relata com els criteris culturals juguen un paper molt significatiu en l'estil de vida:

«Hi ha gent que fa vida més cap endins i altres més cap en fora. Viure aquí, amb gent dels 5 continents fa que hi hagi més gent sempre al carrer, per això m'agrada» (participant 3)

En aquest sentit, és possible remarcar que la interculturalitat juga un paper molt important pel que fa a la diversitat però també perquè les seves particularitats culturals afavoreixen l'apropiació de l'espai públic. Ara bé, aquesta condició ha d'anar acompanyada d'una estructura física que permeti la presència de les dones als carrers, mitjançant la ubicació de comerços, d'equipaments, però també d'espais adients per estar-s'hi, com bancs, voreres amples, arbres, etc.

5.2.1.1. Els equipaments

En relació amb els equipaments, és interessant veure com els dos equipaments socials dels que disposa el barri representen el vincle amb el veïnat. El casal de les Escodines és el nucli del barri, allà on es concentra la gent més diversa i amb una alta participació. Les valoracions de les dones entrevistades són molt positives. Els horaris són molt amplis i permeten que hi pugui acudir tothom, les ofertes són molt variades, des de activitats lucratives, educatives i esportives, xerrades, tallers, etc. el casal ofereix un gran ventall de possibilitats tot tenint en compte la diversitat social. Veiem com tres de les dones entrevistades realitzen activitats en aquest casal:

«Faig teatre, hi va molta gent, els meus fills també hi van. Hi ha persones de diferents edats, hi ha marroquines també,...» (participant 2)

«Vaig a fer dos tallers, m'agrada molt anar-hi perquè és divertit, parlo amb la gent, aprenc a cosir, a pintar». (participant 4)

«Jo faig un taller de ball, sobretot som dones» (participant 3)

«Vaig al flor sirera a fer dansa africana» (participant 1)

Veiem com una oferta molt variada d'activitats promou la participació de col·lectius molt diversos. Qüestions com la interculturalitat i les relacions intergeneracionals s'assoleixen mitjançant la diversificació dels usos en aquest espai, fomentant la participació i la barreja entre persones molt heterogònies. Tot i així, activitats com ballar o cosir, són sobretot protagonitzades per les dones. De fet, hi ha programes d'alfabetització per a dones. Aquesta qüestió és molt important pel que fa l'empoderament de les dones, la seva participació, acció i interrelació. Degut a que els espais públics són eminentment masculins, com s'ha vist a l'apartat anterior, i que no estan adaptats a la vida quotidiana, disposar d'espais de formació, de creació i de cura de la salut esdevé una eina molt important que ajuda a la inclusió i a l'acció de la dona al barri.

L'altre equipament del barri és el centre cívic Flor Sirera. Aquest és un punt de trobada on diferents ONG's ofereixen tallers i formacions a diversos col·lectius amb el propòsit d'apropar cultures diverses. És doncs, un centre intercultural que fomenta els intercanvis entre col·lectius de diferents orígens amb la població autòctona, promou l'economia solidària, la participació ciutadana i la solidaritat. Veiem com la majoria de les entitats implicades en aquest projecte són majoritàriament dones, que organitzen seminaris, tallers i assessorament a les persones que ho necessiten. De la mateixa manera, segons la presidenta de l'associació de veïns del barri, afirma que tant la implicació com el nombre de sòcies de l'associació es caracteritza per una forta presència femenina. Es constata doncs, que la alta participació femenina en els equipaments afavoreixen la cohesió social, la diversitat i contribueixen tant en la producció com en la reproducció social (Sánchez de Madraia, 2004;; Pascual & Herrero, 2010; Ramírez, 2015).

5.2.2. Apropiació de l'espai públic i espais de relació

La disposició dels espais públics al barri no propicien la seva estància i per tant, ni la socialització ni les relacions entre el veïnat. Les voreres, extremadament estretes, dificulten les possibles converses en situacions trobades amb persones conegudes. De vegades són les voreres les que marquen la separació, poc diferenciada, entre el trànsit de vehicles i la via per a vianants, però d'altres, són els pilons els que delimiten els espais. La incomoditat que suposa aturar-se entre pilons o voreres estretes té com a resultat la escassa interrelació en la via pública del veïnat, així ho mostren aquestes declaracions:

«Clar, no, molta estona no t'hi pots estar allà parada (...) a més quan hi passa algú t'has d'apartar i has d'estar baixant de la vorera constantment (...) normalment parlo molt poc amb la gent quan me la trobo a segons quin lloc (...) fa la sensació de que molestes allà al mig» (participant 2)

«Si, a prop de casa meva si, però és molt incòmode perquè no paren de passar cotxes amunt i avall.» (participant 3)

«Depèn del lloc on ens trobem, jo amb la cadira de rodes no em puc para a qualsevol lloc» (participant 4)

Les condicions físiques de l'espai hi té moltes coses a dir sobre la sociabilitat. En els espais oberts i amples és fàcil trobar gent passejant, assentada i sobretot, conversant. Aquests carrers al barri però, són molt escassos, de fet només el carrer Divina Pastora, que correspon a la zona nord, disposa de les condicions propícies per estar-hi i, per consegüent, per a la interacció social. L'apropiació de l'espai públic queda restringit i limitat pels determinants espacials. Així doncs, tenint en compte la importància que cobra per a les dones el teixit social i les xarxes de suport ((Martorell & Muxí, 2011), queda clar que l'estructura urbana d'aquest barri és profundament androcèntrica i que, per tant, redueix i simplifica la vida sense tenir en compte la complexitat de la vida quotidiana. Una qüestió tan elemental com la sociabilitat, resta amputada per una estructura urbana que no ha considerat l'espai públic com un espai de vida, complementari de l'àmbit privat i indispensable pel manteniment de la vida (Del Valle, 1991).

Les placetes, igualment pròximes al transit de vehicles, mostren molt poca aflluència social. Són a més a més places on només s'hi poden trobar bancs i molt sovint son individuals. Els incentius per estar-s'hi son escassos, ja que no tenen cap atractiu, ni equipaments que fomentin l'estància, ni al·licients visuals per entretenir-se amb la mirada, ni, tampoc, veïnes del barri amb qui relacionar-se.

Finalment, la disposició dels edificis al carrer mostren obstacles considerables per accedir-hi a l'espai públic. En primer lloc pel trànsit de cotxes, i, en segon lloc, per l'estat de les voreres. Un espai que propicia molt les relacions socials és precisament el portal, ja que connecta la vida privada amb la vida pública i és on es generen molt sovint trobades espontànies amb les veïnes. Unes condicions poc favorables faciliten l'aïllament i la poca interacció social, com es pot veure en les següents afirmacions:

«Si sí, conec a les meves veïnes (...) hi parlo més aviat quan ens trobem a les escales, perquè al meu portal no ens hi podem estar» (participant 2)

«No conec a les meves veïnes. No hi parlo mai amb elles (...) el meu portal no va bé per parar-se a parlar» (Participant 4)

Apreciem aquí com les deficiències espacials són un obstacle per teixir la xarxa social. La participant 3 va remarcar en la seva declaració, transcrita en el primer apartat d'aquesta anàlisi¹⁰, la importància de poder comptar amb les seves veïnes, que esdevenen una xarxa de suport molt pròxima. Veiem a més a més com la situació de l'habitatge en una zona amb vida fomenta les interaccions socials i possibilita els vincles entre el veïnat. Considerant que les dones continuen avui dia ocupant-se majoritàriament de les tasques domèstiques i de cures, l'ajuda mútua és una condició molt rellevant que facilita aquestes tasques i això només és possible si existeixen oportunitats de trobades entre les veïnes (Jacobs, 1961). Així doncs,

¹⁰ La cita es pot trobar a la pag.31.

podem concloure que els vincles socials poden ser incentivats en funció d'un espai que propiciï les trobades i de la vitalitat que es genera a l'àrea de convivència.

5.2.3. Prioritat per a vianants i vehicles no motoritzats

Una variable que incentiva la vitalitat al barri és l'adaptació de l'espai als vianants. D'una banda, l'adaptació de l'espai públic per a transitar sense vehicle, passejar, estar o jugar esdevé una qüestió central que incentiva la vida al carrer. Si aquestes activitats es poden realitzar còmodament, amb seguretat i des de un espai atractiu, es fomenta la vitalitat d'un barri (Jacobs, 1961). A més a més, dedicar especial atenció a la mobilitat no motoritzada també comprèn el reconeixement de la diversitat social. Tenint en compte que molta gent no vol o no pot conduir un vehicle, com per exemple els nens i nenes, les persones grans, les persones amb diversitat funcional i les dones, que utilitzen el vehicle privat amb menor freqüència que els homes (Baleztena, 2017), la prioritització dels vianants esdevé també una qüestió de justícia social que reconeix la diversitat (Casanovas, Ciocoletto, Fonseca & Muxi, 2010). Es pot anar encara més enllà i advertir el desgast mediambiental que genera la crema de combustibles fòssils provinents de la motorització dels vehicles, de l'aire contaminat del que tots i totes ens exposem dia rere dia.

Un indicador molt representatiu que indica la prioritat per a vianants a l'hora de dissenyar l'espai públic és el semàfor. Cal dir que el semàfor més concorregut de la zona és el que connecta amb el centre històric de la ciutat. Mentre que els cotxes disposen d'un minut per passar, els vianants han de creuar en un tram que no arriba als 20 segons. Si tenim en compte que les capacitats en relació a la mobilitat de les persones són molt disperses i heterogènies, ens adonem que una gran proporció de la població no disposa del temps suficient per creuar el carrer.

Per a tancar aquest apartat, és adient insistir en que la vitalitat és un aspecte molt important a tenir en compte a l'hora d'analitzar i reconstruir un espai urbà amb perspectiva de gènere (Jacobs 1961). Admetre que els éssers humans som essencialment vulnerables i que necessitem d'una xarxa social que ens permeti cuidar-nos mútuament (Pérez Orozco, (2014), facilitar les tasques domèstiques i de cura i poder realitzar diferents activitats a l'espai públic, resulta ser un assumpte clau i condicionat pel disseny urbà. És possible concloure aquest apartat afirmant que la vitalitat d'aquest barri està fortament determinat per la presència de comerços, d'equipaments i per l'adaptació adequada dels carrers als vianants. Veiem com les àrees del barri es distingeixen respecte a la vitalitat en funció d'aquests factors, provocant forts contrastos en el paisatge social i físic del barri, que majoritàriament resulten ser poc favorables.

5.3. Seguretat a l'espai públic

Aquest apartat presenta una doble anàlisi. La primera fa referència a la seguretat en relació a les funcions físiques que permeten la circulació i l'estància a l'espai públic minimitzant els perills que poden suscitar l'estat de les vies i voreres, el trànsit de vehicles i la visibilitat de l'espai en els encreuaments, semàfors i canvis de nivell. Una segona anàlisi es centra en les percepcions de perill i d'hostilitat que poden generar els espais públics, sobretot pel que fa a les atribucions dels espais a la vulneració de la seguretat personal, els anomenats espais prohibits.

5.3.1. Seguretat per a vianants i des de la diversitat

La majoria dels carrers del barri posseeixen grans deficiències pel que fa a les condicions mínimes per a transitar a peu amb seguretat. Aquestes condicions s'agreugen quan que hi transita és una persona amb cadira de rodes, amb cotxet o carro de la compra. Aquest fet sobretot ve donat pel trànsit de vehicles i per l'amplada extremadament reduïda de les voreres.

De fet, aquest disseny de la via pública exclou d'entrada a la gent que va amb cadira de rodes que, com ja s'ha esmentat en el primer apartat, han de buscar rutes alternatives per a realitzar els trajectes que serien els més curts. El relat de la participant 4 deixa clar la vulnerabilitat que percep quan es veu obligada a passar per carrers no adaptats a la seves característiques:

«Primer haig de sortir del meu portal i passar pel meu carrer, i això ja és una putada. El meu portal que dona al carrer és molt estret i hi passen molts cotxes. Per la vorera no hi cabo i haig d'anar pel mig. Si haig d'anar cap a l'esquerra, és direcció contrària i em trobo els cotxes de cara, m'haig d'apartar, però hi ha cotxes aparcats, la majoria de vegades em deixen passar, però també hi ha gent que té pressa i maleducada,.. és difícil (...) No em sento segura a molts carrers, i quan els cotxes estan darrera meu em sento pressionada (...) m'he acostumat».

(participant 4)

De la mateixa manera, una dona que va amb el cotxet, amb el seu fill de 3 anys, que té una dificultat motriu, i un altre de 7 mesos, expressa la falta de seguretat quan hi transita amb els seus fills i el cotxet:

«Pujo molts cops al carrer escodines, pujo dos cops al dia segur, i és no gens còmode (...) m'haig de parar cada vegada que passa un cotxe per si en algun moment es desequilibra el cotxet,... perquè a més les voreres estan plenes de bonys. (participant 3)

Tenint en compte que són majoritàriament les dones qui porten els cotxets i els carros de la compra¹¹, la poca seguretat que proporcionen els carrers s'accentua quan qui fa el trajecte el realitza amb algun d'aquests suports. De la mateixa manera, els nens i nenes que hi passen per la majoria dels carrers del barri no hi poden anar còmodament. Tot i així, en qui recau la tensió, l'alerta i la intranquil·litat és en la persona que està al càrrec dels infants. Veiem com la

¹¹ En aquest barri és molt poc habitual trobar-se homes amb cotxet i menys encara amb carro de la compra.

manca de seguretat a l'espai públic genera una càrrega extra per a les dones (Casanovas, Ciocoletto, Fonseca & Muxi, 2010). Nens i nenes que hi podrien anar soles pel carrer degut a que ja han assolit prou maduresa, resten encara custodiades per les mares que, per la poca confiança i seguretat que perceben dels carrers, es veuen obligades a realitzar els acompanyaments:

«Ara ja si que comencen a anar sols (...) la gran té 12 anys i el petit 9 (...) no hi van sempre sols, només de vegades (...) no me'n refio gaire, pels cotxes i aquestes voreres, a més per creuar i tot, no es veu res de vegades (...) si, si els carrers fossin més amples i no hi passessin tants cotxes hi hagueren anat abans sols a l'escola» (participant 2)

La seguretat tampoc està assegurada pels infants que juguen a l'espai públic. Degut a l'escassetat de parcs, a la poca adequació dels mateixos, i a la llunyania de la seva ubicació en relació als habitatges, molts nens i nenes es veuen obligades a jugar en un espai que no està preparat pels jocs. S'ha comentat en l'apartat anterior com un carrer transitat per vehicles es converteix en un espai de joc pels nens. Aquest carrer és una arteria del barri, ja que és una via per accedir a l'hospital, situat ja en l'altre barri. Tot i que hi ha l'alternativa d'accedir a l'hospital donant la volta i bordejant el barri, aquest carrer és una drecera per arribar-hi, i generalment, totes les persones que es dirigeixen a l'hospital ho fan amb vehicle. Clarament, és un espai que no vetlla per la seguretat del vianants, de manera que no facilita l'autonomia dels infants, tot fomentant les relacions de dependència i accentuant la càrrega femenina envers a la custòdia dels menors que, com remarca la següent afirmació, esdevé una rutina:

«Si, és perillós, clar amb els cotxes. Però bueno, no passa mai res» (participant 3)

Tant els encreuaments, com les sortides dels portals, com l'estat de les rajoles, afavoreixen la percepció de inseguretat i l'exposició de riscos en la via pública. Els encreuaments disposen de poca visibilitat ja que els cotxes aparcats, i sovint mal aparcats, dificulten el control visual de l'espai. Les rajoles del terra del carrer principal estan a més summament desgastades degut a que és un «carrer per a vianants», amb rajoles funcionals per a transitar-hi a peu, però no obstant hi passen cotxes, de manera que el desgast de les rajoles és evident, i com a resultat, és fàcil entrebancar-se pels desnivells provocats per la fricció dels pneumàtics. De la mateixa manera, les voreres són inestables degut al poc manteniment del sòl, on presenten clarament deficiències per un pas segur, agreujat quan s'hi transita amb cotxet, carro de la compra, etc. i impossible si la persona va amb cadira de rodes. Les restriccions d'accés als carrers s'evidencia amb la següent afirmació:

«Per creuar el carrer t'ho has de mirar mil vegades abans de creuar» (participant 1)

La seguretat doncs, és una variable que hi juga un paper fonamental en la presència de les dones a l'espai públic. Si les condicions no són favorables, els incentius per a romandre-hi es redueixen i, en conseqüència, la visibilització femenina en l'esfera pública disminueix. Això

passa sobretot degut a les tasques que encara avui dia són assignades a les dones. Concretament, el treball de cures, com a treball que intrínsecament comporta una relació de dependència cap a una persona amb característiques físiques o vitals especials, dificulta la seva realització i l'accés de la persona que hi està a càrrec d'una persona dependent.

5.3.2. Seguretat personal i espais prohibits

En aquest subapartat veiem com la percepció de seguretat que tenen les dones entrevistades està molt vinculada a la vitalitat de la zona on hi transiten. D'altra banda, la presència de persones molt diverses als espais públics, també és un indicador que afavoreix la confiança i la seguretat en l'espai públic (Muxí & Borja, 2000). S'ha analitzat en el primer apartat l'estructura del barri, és a dir, la segregació existent en funció de les distintes zones, estratificades per edat, ètnia i gènere. Donats els diferents incentius que proporciona l'espai en relació a la oferta comercial, equipaments i serveis, l'afluència de gent es concentra en determinades zones. Veiem doncs, que aquestes són també les àrees on més segures se senten les dones que han estat entrevistades:

«Hi ha carrers on em sento més segura que altres. Allà, on hi ha la fruiteria, hi vaig tranquil·la, però, per allà als carrerons a la nit no hi passaria si no fos necessari, hi ha cada un per allà,...». (participant 1)

«Sí que a vegades tinc sensació,... sobretot a la nit, no estic còmode, aquí, aquest carrer són sobretot homes. De dia no, per que és de dia hi sempre hi ha gent que entra i surt del casal (...) passen homes a la nit que els sento des de casa meua, no sé on van cap allà dalt perquè no hi ha res (...) de vegades hi ha baralles, criden (...) jo no surto de nit». (participant 2)

«Jo em sento protegida, per que la gent que hi ha al barri, com que et coneixes i sempre hi ha gent, sobretot a la fruiteria que és el centre neuràlgic del barri, és el centre de relacions(...) però quan va venir ma mare, allà a dalt li van demanar diners, es va espantar, clar, una dona gran (...). Jo, és que el meu barri és aquest tros de carrer». (participant 3)

«De dia em sento bastant segura, però de nit no. No vaig pel barri a qualsevol hora, de nit fa por. Crec que si em passés alguna cosa m'ajudarien les veïnes, però com no les conec,...» (participant 4)

Es constata d'aquestes declaracions clarament que els espais transitats per a gent diversa constitueixen una font essencial de seguretat. El fet de conèixer a les veïnes és també un aspecte també clau pel que fa a la confiança de que en el cas d'estar en una situació de perill, el veïnat actuaria de salvaguardes: Els veïns protegeixen (Jacobs 1961). Una altre variable molt significativa que fomenta la sensació d'inseguretat és la nit. Però, de la mateixa manera, aquesta percepció és accentuada degut a que de nit hi ha poca afluència de gent i sobretot, a més a més, són els homes els que dominen els carrers. Si ens detenim a la configuració de l'espai, el fet de què no hi hagi restaurants, espais d'oci o espais de trobada i de jocs, impedeix la presència de una gran majoria de la població a l'espai públic (Jacobs 1961). És possible advertir, que l'habitatge de la participant 3 es troba al costat de la fruiteria que tanca

les portes a les 23:00h, i que és sobretot freqüentada per dones i nens que hi juguen. Tot i que aquesta zona està segregada per ètnia, i inclús per gènere¹², la proximitat d'aquestes dues àrees és tan immediata que es disposa una certa diversitat visual, és a dir, és possible diferenciar l'espai des de la variable gènere, però no impedeix captar visualment la presència d'homes i dones.

Moltes de les zones del barri esdevenen espais prohibits per a les dones quan és de nit, on la foscor és un indicador de la por. De fet, no només intervé la nit com a variable que té efectes en la percepció d'inseguretat, sinó que l'enllumenat resulta ser molt deficient en moltes de les zones i carrers del barri. Els carrers dominats per homes, sovint sota els efectes de l'alcohol, és una limitació molt significativa pel que fa l'accés de les dones a l'espai públic. S'ha de tenir en compte però, que els factors que hi conflueixen en la determinació d'un espai masculinitzat s'agreugen quan l'estructura física és deficient i generadora de pors (Rodó i Estivill, 2016). En aquest sentit, els carrers sense sortida, nombrosos al barri, així com un alt percentatge d'edificis abandonats, intensifiquen la percepció d'inseguretat de les dones al barri. La reflexió de la participant 1 resumeix la degradació física dels habitatges que actuen com a barreres arquitectòniques incentivadores de la por:

« Hi ha molts edificis abandonats on sovint són quatre pedres mal posades però que s'hi pot entrar. De vegades, quan vaig sola de nit penso: a veure si sortirà algun boig d'allà. És tan fàcil,... t'amagues i quan passa algú en un moment està allà dins, en un lloc on no et pot veure ningú, ni sentir,...(...) a mi em fa por» (participant 1)

La degradació dels habitatges, molt present en aquest barri, es converteix doncs en un agreujament de la percepció de inseguretat percebuda per les dones.

5.4. La representativitat de les dones a l'espai públic

Per acabar, un indicador molt eloqüent de l'androcentrisme que representa l'espai públic com a generador de les desigualtats de gènere, el constitueix la presència o absència de la representativitat femenina, tant pel que fa al llenguatge dels missatges adreçats a la ciutadania, com pels noms dels carrers i dels símbols que s'exposen en la via pública.

Una primera anàlisi sobre el llenguatge que s'utilitza en les advertències d'ús d'un espai restringint per a motius d'obres públiques denota que aquest és clarament igualitari. Els missatges estan adreçats des de la igualtat de gènere, és a dir, es fan servir termes com ciutadania o persones. De la mateixa manera, les ofertes dels equipaments i dels serveis ubicats al barri fan servir terminologies com nens i nenes, o també persones. No obstant, si ens fixem en els pictogrames dels semàfors, aquests són eminentment masculins, on la figura d'un home representa el símbol que identifica el permès el pas o el prohibit el pas.

12 Es recorda que els homes es situen a la plaça i les dones i els nens al carrer. Tot i així la distància entre l'un i l'altre és molt pròxima, és a dir, la placeta està a tocar del carrer on s'hi troba la fruïteria.

Una segona anàlisi qüestiona fortament la igualtat de la representativitat de les dones respecte a la dels homes pel que fa als noms registrats dels carrers. S'exposaran a continuació els noms de tots els carrer i places del barri en funció del gènere:

Noms femenins. Carrers: Nou de St Cara, de la Divina Pastora, de Montserrat. Parcs: Divina Pastora.

Noms masculins. Carrers: Via St Ignasi, St Antoni, St Bartomeu, St Marc, Caputxins, Dr Llatjós, St Llàtzer, St Jaume, Francesc Juanola, St Maurici, Roger de Flor, Oms i de Prat, St Benet, Vidal Barraquer. Places: St Ignasi. Parcs: Ramon estrada i St Ignasi.

Els altres noms són neutres, com per exemple carrer del peix, de la cova, etc. Veiem com el percentatge del total de noms comuns que s'identifiquen amb un gènere i que fan referència a algun personatge concret, menys el 19% dels noms pertanyen a personatges femenins, mentre que la resta, el 79% de la nomenclatura dels indrets corresponen a personatges masculins.

Aquests indicadors mostren amb claredat l'herència androcèntrica de l'espai públic. L'esfera pública ha estat atribuïda i assignada als homes. La visibilització de personatges masculins a l'espai públic en detriment d'eminències femenines no ha estat una casualitat: És un indicador més de la vinculació de la masculinitat amb la vida pública i, simultàniament, de la invisibilització de la dona en els àmbits públics. Cal dir però, que la tendència de incorporar a la dona en les representacions públiques, com s'ha vist en la primera part d'aquest apartat, és també un indicador d'una gradual transformació en l'estructura social del gènere.

6. CONCLUSIONS

Mitjançant l'assoliment dels objectius treballats durant tot el procediment del present estudi de cas, és possible contrastar les hipòtesis plantejades amb els resultats analitzats en l'apartat anterior i respondre a la pregunta d'investigació de la qual parteix aquesta recerca: De quina manera el disseny i l'ús dels espais públics condiciona i limita l'accés, l'acció i la participació de la dona, i simultàniament reproduïx les relacions desiguals de gènere sota l'escàs reconeixement de la diversitat social?

Primer de tot, cal recordar les quatre hipòtesis formulades a l'inici d'aquesta recerca. La primera d'elles, ressalta que la configuració de l'espai públic del barri ha estat dissenyat sense tenir en compte les dones i la diversitat social, així mateix, els dispositius que ofereix el barri no s'adapten a les necessitats reals de la vida quotidiana i dificulta el treball domèstic, reproductiu i de cures. La segona hipòtesi fa referència a que l'escassa vitalitat del barri condiciona l'accés de les dones a l'espai públic. La tercera hipòtesi, afirma que els nombrosos espais abandonats presents al barri accentuen la percepció d'inseguretat i desincentiven el seu trànsit, posant de manifest les desigualtats socials i de gènere. Finalment, la quarta i última hipòtesi, augura que la deficient representativitat de les dones al barri il·lustra la manca de reconeixement de les dones a l'espai públic.

Respecte a la primera hipòtesi es confirma que la configuració del barri és summament androcèntrica i que no té en compte la diversitat social ni el treball tradicionalment assignat a la dona. En primer lloc, s'argumenta la primera part de la hipòtesi, segons la qual fa referència a la diversitat social i, en la segona part, es corrobora que les desigualtats de gènere entorn al disseny i l'ús dels espais públics generen fortes dificultats per a dur terme el treball reproductiu i de cures.

Cal especificar, de forma general, que el barri de les Escodines presenta sèries deficiències pel que fa el reconeixement de la dona i de la diversitat social en l'estructura física de l'espai públic. Aquesta escassa atenció a les persones no representades pel model hegemònic d'home, blanc i de classe mitja, o dit d'una altra manera, l'adequació de l'espai públic sota criteris socials normatius i homogeneïtzadors, resulten tenir efectes socials que dinamitzen l'entorn en funció de l'estructura física del barri. Clarament, els dispositius, tan els més elementals com els més subtils, defineixen les característiques socials tot formant un mosaic que classifica la diversitat social en funció del disseny i de l'ús de l'espai urbà. De la mateixa manera, tampoc poden passar inadvertits, els trets substancials condicionen també l'acció, la visibilització i la participació ciutadana al barri, amb un factor clau que les determina: La possibilitat d'accés a l'espai públic.

Les desigualtats d'accés a l'espai públic resta restringit degut, en primer lloc, a les propietats particulars de l'entorn, és a dir, a l'estat poc adequat dels carrers per a que qualsevol persona pugui transitar-hi sense problemes. En segon lloc, a l'escassa oferta comercial, d'equipaments i de serveis, i a la monofuncionalitat en els usos dels espais. En tercer lloc, les condicions físiques precedents, il·lustren un dibuix social determinat i distribuït en funció de les característiques personals i, aquest fet, reforça encara més la dificultat d'accés en funció de l'espai i del temps.

S'ha vist que l'escassa diversitat social a l'espai urbà propicia els espais masculinitzats i a la vegada, aquest fet, accelera l'exclusió de les dones a determinats espais on ressalten l'alta concentració d'homes. Resulta, per tant, adient remarcar que la poca representativitat de la diversitat social a l'espai urbà, ve donada per una negativa al reconeixement de la dona en el disseny i en l'ús dels espais urbans. S'ha vist com la simplificació urbana present al barri, no té en compte la complexitat de la vida quotidiana i social i, en aquest context, el treball reproductiu i de cures persisteix invisibilitzat en les decisions urbanístiques, que generen fortes limitacions per a dur a terme aquestes tasques. La inadvertència de la importància del treball necessari pel manteniment de la vida, així com la tradicional vinculació de la vida pública i política amb la masculinitat, han estat recreades en la ideació de la configuració del barri, on la inexistència de serveis de proximitat com els Centres d'Atenció Primària (CAP) o l'escola pública, mostra amb claredat que l'atenció a les persones ha estat una tasca que ha passat desapercebuda en l'ideal masculí i en l'hegemonia androcèntrica de les estructures de poder.

Així mateix, la inadequació de l'espai públic per a portar a terme el treball domèstic, es reflexa en la manca de comerços bàsics que garanteixen la subsistència. El barri ha mostrat tenir clares deficiències que dificulten les tasques de manteniment en l'àmbit domèstic. El binarisme entre públic i privat, destaca en la configuració dels espais, i ha demostrat presentar serioses carències d'un enfocament urbà ajustat a la realitat social. La simplicitat segons la qual ha estat dissenyat el barri, es contrasta amb la confirmació de que aquest territori pertany a una àrea considerablement zonificada i és, bàsica i funcionalment una zona residencial que assevera la manca de reconeixement de la complexitat de la quotidianitat i de la interdependència intrínseca entre la vida pública i privada. D'aquesta manera, l'acceptació de la vinculació existent entre l'espai públic i privat ha passat desapercebut en l'imaginari urbà.

S'ha percebut que l'estructura patriarcal ha penetrat l'espai urbà i ha generat fortes desigualtats de gènere. Però també cal dir, que aquesta mateixa estructura s'adquireix i s'absorbeix en forma de concepcions mentals, de comportaments i d'actituds estereotipats que s'assimilen mitjançant el llenguatge i els significats que l'espai urbà expressa i, on la relació subjecte-estructura es retroalimenta en un procés de interiorització de la realitat social. Aquest procés interactiu mostra com la normalització dels fets socials, no només no creen cap alarma,

sinó que prevalen la resignació de les dones a les situacions sobre les quals estan sotmeses. Les percepcions que tenen les dones entorn al seu barri, així com els discursos que han emprat, denoten una entonació i un contingut descriptiu, acrític i normalitzat. Si bé s'ha constatat una consciència considerable de les dones sobre les limitacions entorn a l'estat dels espais físics i a les xarxes quotidianes que el barri ofereix, els discursos no han expressat indignació ni estratègies per a fer front a la problemàtica. De fet, la normalització de les seves experiències, com a fets quotidians expressats amb naturalitat en els discursos, revelen que la consciència de gènere no ve donada per les situacions sobre les quals s'exposen les dones en la vida quotidiana, sinó que el desplegament d'espais de reflexió, de raonament i d'empoderament esdevé una condició *sine qua non* per afavorir l'emergència reflexiva, la desnaturalització de la normativitat i engegar estratègies d'acció de les dones per a un espai públic amb perspectiva de gènere.

S'ha mostrat que les experiències favorables de les dones al barri estan fortament vinculades als espais multifuncionals, especialment als equipaments socials, a la petita zona on hi ha dos dels quatre comerços i, al carrer més polifacètic del barri. No obstant, la realitat és complexa i també s'ha vist que l'existència de comerços no és una condició suficient per a que aquests siguin freqüentats per a les dones del barri: Les característiques socials de l'entorn condicionen significativament l'accés de les dones als espais urbans però també als establiments de proximitat. Aquest fet s'il·lustra clarament en la poca concurrència, afluència i presència femenina d'una botiga comercial i del forn de pa situats a un carrer dominat per homes degut, sobretot, a la ubicació d'un bar exclusivament freqüentat per homes. S'ha comprovat però, que la presència d'identitats diverses a l'espai públic requereix, sobretot, de la oferta d'equipaments i comerços i que, per tant, la xarxa de proximitat és una condició necessària per a que aquests siguin freqüentats per a les dones del barri. No obstant això, ha quedat clarament remarcat que la incentivació de comerços no representa una prioritat en l'agenda política. Els objectius prioritaris de les demandes relatives a l'organització del barri van en direcció oposada. Si es prioritza rehabilitar les finques abandonades i augmentar el nombre de la població al barri, tenint en compte que aquest no és un barri per a tothom, els reptes seran molt difícils d'aconseguir. En canvi, mitjançant plans adequats per ampliar la xarxa de proximitat, sobretot el petit comerç, els parcs i els serveis, que resulten ser summament deficients, i millorar les condicions dels carrers, per a que tothom disposi del dret al barri, comportaria l'afavoriment d'allò que en última instància es vol aconseguir: Densificar el barri. La prioritat doncs, ha de passar primer en millorar les condicions de vida de les població que ja hi resideix al barri.

S'ha vist, però, que tot i que les valoracions més positives dels espais públics corresponen als espais amb més multiplicitat d'usos citats anteriorment, cal dir que respecte als dos carrers més concorreguts, que aquests continuen estant segregats per ètnia, però no tant en funció de

l'edat i/o del gènere. Una variable que incideix molt favorablement en l'apropiació de l'espai públic és la diversitat cultural. S'ha vist com el sistema cultural de la població immigrant tendeix a fer més vida a l'espai públic i, aquest fet, esdevé un impuls revitalitzador del barri. Ara bé, per a que es generi diversitat, aquesta fortaleza ha d'anar acompanyada d'una oferta variada d'establiments i d'espais públics que incentivin la interculturalitat i la diversitat social.

Respecte als equipaments, tot i que són espais tancats que requereixen de l'enregistrament dels usuaris i de les usuàries, s'han considerat com a una part de l'espai públic. S'ha constatat, de la mateixa manera, que l'alta participació de les dones i la destacada diversitat social que hi ressalta, ve donada per a la diversitat d'usos que ofereixen aquests espais.

És en aquest moment on cal introduir la segona hipòtesi: L'escassa vitalitat del barri condiciona l'accés de les dones a l'espai públic. Tot i que en un primer moment s'ha considerat la vitalitat com una dimensió complementària de l'estudi del barri amb perspectiva de gènere, aquesta ha mostrat comportar-se com una dimensió intersticial que uneix totes les demés dimensions. És a dir, la disposició física de la xarxa de proximitat i la multiplicitat dels usos dels espais són les que determinen l'accés als espais públics. La vitalitat es converteix així en el resultat del disseny i de l'ús que aquests espais proporcionen i que, com s'acaba de dir, revela el contrast territorial en àrees més o menys heterogènies. Per tant, quan els espais esdevenen vitals es deuen a la multiplicitat dels usos que ofereixen, de manera que no és ben bé la vitalitat la que condiciona l'accés als espais públics, sinó que són els estímuls físics els que determinen l'accés mitjançant les possibilitats d'acció que ofereixen els espais, i així es distribueix la vitalitat de les àrees. Aquest petit incís és important, perquè la vitalitat és un símptoma de la perspectiva de gènere d'un barri i no tant una dimensió en sí mateixa.

Ara bé, com conseqüència d'aquesta dinàmica, la tercera hipòtesi resta altament vinculada a les condicions vitals que es generen al barri: Els nombrosos espais abandonats presents al barri accentuen la percepció d'inseguretat i desincentiven el seu trànsit, posant de manifest les desigualtats socials i de gènere. Indubtablement s'ha demostrat que això és així. Els espais prohibits, concretament, els racons, els carrers sense sortida, els espais amb escassa il·luminació i les finques abandonades són zones que generen un impacte negatiu pel que fa a la percepció de la por. Tot i així, cal dir que aquests no són els únics espais que es perceben com a hostils al barri. L'alta homogeneïtzació social que representa la masculinització dels espais constitueixen una amenaça real en l'imaginari femení. S'ha vist com les experiències negatives de les dones en relació a aquests espais concrets deriven en l'evitació de transitar-hi i esdevenen espais prohibits, ja siguin carrers o establiments d'oci. L'accés de les dones en aquests espais resten restringits, vetats, i és aquí on la diversitat social i la vitalitat tenen efectes clau en la percepció de seguretat en l'espai públic.

Cal afegir a més a més que la vinculació de la dona amb els veïns i veïnes del barri representa una font d'alleujament, de confiança i de seguretat respecte a les seves experiències en el territori públic. Així, es confirma que la diversitat social i la vitalitat de les àrees del barri determinades pel disseny i els usos multifuncionals dels espais, generen efectes directes en la percepció de seguretat de les dones i faciliten l'accés als espais públics. Aquesta dinàmica, simultàniament, reforça la presència femenina i la heterogeneïtat social del barri.

Respecte a la seguretat física del barri, es confirma que la seva estructura dificulta l'accés i la presència femenina i diversa als carrers. La planificació urbanística d'aquesta àrea urbana, ideada des de la inadvertència de la complexitat, de la diversitat i, en definitiva, de la realitat social, ha resultat contrastada en la primera hipòtesi d'aquesta investigació i esdevé una condició transversal de l'absència d'un l'ordenament urbà amb perspectiva de gènere.

Finalment, es verifica la quarta i última hipòtesi: La deficient representativitat de les dones al barri il·lustra la manca de reconeixement de les dones a l'espai públic. Tot i que pel que fa al llenguatge dirigit a la ciutadania, amb una clara consideració a la igualtat de gènere, assenyalava una progressiva, però pausada, transformació en l'estructura social del gènere, els indicadors globals són eloqüents i mostren la persistència patriarcal en la representativitat masculina del barri. Tant els símbols dels pictogrames dels semàfors, com el reconeixement de personatges clarament masculins en la gran majoria dels carrers, places i parcs del barri, confirmen l'hegemonia androcèntrica i les desigualtats de gènere reflectida als espais públics del barri de les Escodines de Manresa.

El procediment metodològic d'aquesta investigació ha permès aprofundir en l'anàlisi del barri de les Escodines i assolir els objectius que s'havien plantejat. Les entrevistes, com a tècnica d'investigació molt rellevant per a descobrir les percepcions i les experiències de la vida quotidiana de les dones al barri, s'han procurat realitzar-les a subjectes el més heterogènies possible. Aquesta elecció coincideix amb els fonaments de l'urbanisme feminista, que remarca que l'espai públic ha d'adequar-se a una realitat complexa, diversa i heterogènia. En aquest sentit però, degut a l'alta concentració de població immigrant al barri, hagués estat interessant haver afegit una participant d'origen marroquí en la compilació d'elements significatius pel que fa a la representativitat d'aquest col·lectiu al barri. No obstant, les dones seleccionades i entrevistades tenen característiques ben diferents.

Aquesta recerca està fonamentada en la investigació social del barri de les Escodines amb perspectiva de gènere. El propòsit del present treball és l'anàlisi del disseny i l'ús de l'espai urbà amb perspectiva de gènere. Tal i com remarca l'urbanisme feminista, la incorporació de l'acció esdevé un instrument central per a la transformació social. En aquest sentit, incloure iniciatives i projectes mitjançant una metodologia participativa, on la investigació sigui també portada a terme per les persones investigades i permeti l'acció, complementaria el present

estudi i afavoriria la reflexió entorn als espais urbans i les desigualtats de gènere. La participació col·lectiva en els projectes urbanístics és un repte si es vol assolir un urbanisme amb perspectiva de gènere. Així mateix, incorporar grups de discussió com a tècnica d'investigació, pot també obrir noves línies d'investigació social que, encaminades a l'acció, permetin analitzar estratègies d'empoderament, estudiar els desplegaments i els mecanismes de control social del cos a l'espai públic o examinar les relacions que estableixen les dones des del model d'oposició i de minoria.

Finalment, l'anàlisi dels processos de socialització i els mecanismes de participació social de la població immigrant constitueix una possible línia d'investigació que complementaria l'anàlisi del barri des de la interculturalitat amb perspectiva de gènere. Sense oblidar que aquesta població és molt representativa al barri, la importància d'incloure persones de diferents orígens en els processos de participació social, així com en l'anàlisi de limitacions d'accés als espais públics de la població immigrant, constituiria, sens dubte, un projecte que contribuiria notablement a redibuixar un barri amb perspectiva de gènere.

7. BIBLIOGRAFIA

- Ajuntament de Manresa (2014). *Informe Social 2014*. Recuperat de : <https://www.manresa.cat/web/article/5291-informes/5960>
- Ajuntament de Manresa (2016). *Padró d'habitants a 01/01/2016*. Recuperat de <https://www.manresa.cat/web/article/7390-documentacio-2016>
- Baleztena, S. (2017, 25 d'octubre). Ciutats amb perspectiva de gènere o com feminitzar l'urbanisme. *Revista Crític*. Recuperat de <http://www.elcritic.cat/feminismes/ciutats-amb-perspectiva-de-genere-o-com-feminitzar-lurbanisme>
- Borja, J. i Muxí, Z. (2000). *El espacio público, ciudad y ciudadanía*. Barcelona.
- Buckingham, S. (2011). Análisis del derecho a la ciudad desde una perspectiva de género. *Revista de derechos humanos – dfensor*, 04 - Abril 2011.
- Carrasco, C. (2017). La economía feminista. Un recorrido a través del concepto de reproducción. *Revista Ekonomiaz*, 91, 1er semestre.
- Casanovas, R., Ciocoletto, A., Fonseca, M. & Muxí, Z. (2010). *Recomanacions per a la implantació de la perspectiva de gènere al projecte urbà*. Col·lectiu Punt 6.
- Del Valle, T. (1991). El espacio y el tiempo en las relaciones de género. *Revista Kobie*, V, Bizkaiko Foru Aldundia, Diputació Foral de Bizkaia, Bilbao.
- Elpido Domínguez Ruiz, I. (2016). Reseña de espacios públicos, género y diversidad. *Perifèria*, 21 (1).
- Gravano, A. (2003). *Antropología de lo barrial: estudios sobre producción simbólica de la vida urbana*. Buenos Aires: Espacio.
- Gutierrez Valdiva, B. (2016) *La ciudad cuidadora*. Ecologistas en Acción.
- Pascual, M. i Herrero, Y. (2010). Mujeres ecologistas y urbanas ¿algún vínculo especial con la vida?. Madrid. *Investigaciones Feministas*, vol 1(67-76).
- Jacobs, J. (2011). *Muerte y vida de las grandes ciudades*. Madrid: Capitán Swing.
- Lefebvre, H. (1978). *El derecho a la ciudad*. Barcelona: Península.

- Pacione, M. (2009). *Urban Geography*. New York: Routledge.
- Pérez Orozco, A. (2014). *Subversión feminista de la economía. Aportes para un debate sobre el conflicto capital-vida*. Madrid: Traficantes de Sueños.
- Pérez Sanz, (2013). *Reformulando la noción de “Derecho a la Ciudad” desde una perspectiva feminista*. Universidad de Granada.
- Ramírez Murillo, K. (2015). Los derechos humanos de las mujeres en territorios de lo cotidiano. *Defensor* (p. 46-49).
- Martorell, J.M. & Muxí, Z. (2011). Usos del temps i la ciutat. *Dossiers del Temps*. Ajuntament de Barcelona.
- Rodó de Zárate, M. & Estivill, J. (2016). *¿La calles es mía? Poder, miedo y estrategias de empoderamiento de mujeres jóvenes en un espacio público hostil*. Instituto Vasco de la Mujer Emakunde.
- Ruddick, S. (1996). Constructing difference in public spaces: Race, class, and genderas interlocking systems, *Urban Geography* 17 (p.132–51).
- Sánchez de Madariaga, I. (2004). Infraestructuras para la vida cotidiana y calidad de vida. *Ciudades*, 8, (p.101-p.133).
- Sandercock, L. (2000). *Towards Cosmopolis*. John Wiley & Sons, Chichester.
- Sennett, R. (2003). *Carne y piedra. El cuerpo en la ciudad en la civilización occidental*. Madrid: Alianza Editorial.

8. ANNEXES

8.1 PAUTA D'OBSERVACIÓ

1. Treball reproductiu i de cures

1.1. L'atenció a la diversitat	
1- Hi ha suficients espais on els nens i les nenes de diferents edats puguin moure's amb seguretat? Camins escolars o cantonades amb pas de vianants amb visibilitat millorada?	Només és possible el trànsit segur al carrer més ampla, que pertany a la nova Escondines. Tots els demés carrers disposen d'un espai molt reduït per als vianants (alguns carrers no disposen de vorera) i els cotxes passen molt a prop de les cases i de les persones que hi transiten. La mobilitat al barri queda molt restringida degut a l'escassa amplitud de les voreres i de gairebé inexistent espais oberts. La visibilitat és realment complicada degut als carrers estrets i als aparcaments de cotxes. Inexistència de camins escolars. Darrerament, durant aquest any, s'ha enderrocant un edifici abandonat i s'ha fet una placeta de 222m2, aquesta placeta està al costat d'un carrer sense sortida. S'ha ampliat també un espai que millora la visibilitat a la cantonada de la bifurcació de dos carrers. Actualment s'està construint un passatge a la plaça Sant Ignasi malat.
2- Escoles: hi ha espais d'espera segurs i lliures de vehicles adequats per a tots i totes? (amplada suficient, espai amb bancs, amb jocs, etc.)	El barri disposa d'una escola concertada, l'escola Oms i de prat que no compta amb una zona propícia per estar ja que l'amplada de la vorera del davant mesura 1,65 metres. Després del carrer adaptat al trànsit de vehicles hi ha una petita illa reservada a l'estacionament de cotxes. Els nens i nenes que van a l'escola pública han de desplaçar-se a un altre barri fronterer. Hi ha a més a més una escola bressol situada a l'extrem del barri i edificada a dins d'un parc i d'una zona àmplia i verda.
3- Hi ha senyalitzacions sonores, tàctils i visuals per permetre l'autonomia de persones amb mobilitats diferents?	No, ni una. No existeix tampoc diferenciació visual entre els creuaments ni els passos de vianants
4- Estan senyalitzats els canvis de nivell davant d'escaleres i rampes? Hi ha baranes?	No hi ha cap senyalització que indiqui els canvis de nivell. Les escales disposen de barana i de vegades l'alternativa de rampa.
5- Els semàfors tenen en compte el diferents temps de mobilitat de tots i totes?	Hi ha pocs semàfors al barri, la majoria dels encreuaments es creuen pel pas zebra, però, el semàfor més important, aquell que uneix el barri amb el centre, té d'una durada de 20 segons per creuar, mentre que els cotxes (el semàfor en verd pel trànsit de vehicles) té una durada de 58

	segons.
6- Les voreres tenen una mida adequada per al pas de tothom? (cotxets, cadires de rodes i acompanyants, carrets de la compra, persones amb dificultats de mobilitat, nens/es amb acompanyant, etc.)	Al barri hi ha voreres de diferents mides. La gran majoria son estretes o molt estretes, és a dir, mesuren entre 1,45 i 1,65 metres. La dificultat per a transitar amb cotxet, cadira de rodes o carrets de compres és realment complicat. La vorera més ampla es situa davant del casal de les escodines (2,60 metres) i al carrer més ampla que pertany a la zona més nova del barri.

1.2. Xarxa de proximitat: equipaments, comerços i serveis	
1- Els espais de relació i joc es situen en relació amb les activitats quotidianes dels nens i nenes (escoles, activitats esportives...)?	Hi ha una distància de 400/500 metres des de l'escola fins al parc i a les piscines municipals. La vorera del davant mesura 1,65 metres.
2- Els parcs i places amb espais de joc estan distribuïts homogèniament, de manera que es trobin a una distància dels habitatges del barri no major de 500 metres o 10 minuts a peu?	Hi ha tres parcs al barri, un al centre i els altres als extrems. El primer és de dimensions reduïdes i disposa d'una petita zona de joc infantil i una altre condicionada per gent gran, no té zona verda. És possible accedir-hi amb un temps comprès entre 15 i 20 minuts a peu des de la part més allunyada del barri. En el cas de la llar d'infants, aquesta està situada dins del parc i a tocar de les piscines municipals. La durada aproximada des de l'altre extrem del barri és d'aproximadament 20 minuts. La fisonomia del barri és desnivellat, amb grans pujades i baixades.
3- Hi ha equipaments i serveis diversos per satisfer les diferents necessitats de la vida quotidiana, ja siguin activitats reproductives o productives?	El barri disposa d'un casal, de piscines municipals, un museu comarcal, un centre cívic (Flor sirera), l'escola concertada Oms i de prats (escola concertada), l'arxiu històric comarcal, la llar d'infants (Picarol). Té dos zones verdes, el parc de St Ignasi, de St Clara. El parc infantil, també adaptat a gent gran és el de Ramon Estrada. A més a més es troba la cova de St Ignasi, la mesquita Al Fath, un centre de refugiats, un centre de salut mental, una Clínica (St Josep), un centre per a disminuïts físics i MUTUAM i un centre sociosanitari.

	<p>Cal dir que l'escola és concertada, per tant, exclou a totes aquelles famílies que per opció o necessitat porten als infants escoles públiques. Els equipaments esportius, així com el parc i la llar d'infants es situen a un extrem del barri, de manera que les persones que hi viuen a l'altre punta triguen més de 10 minuts en arribar-hi. De la mateixa manera, la clínica és privada i per acudir al CAP és necessari desplaçar-se a un altre barri, el qual, des dels extrems de les Escodines es triga uns 20 minuts aproximadament.</p> <p>De la mateixa manera hi ha dos grans espais, molt amplis i verd que són propietat de l'església, el jardí de la cova i l'edifici de Sant Joan de Déu on actualment hi resideixen refugiats. Són espais permanentment tancats on no hi té accés el veïnat, de dimensions, vistes i encant molt significatius. En el cas del jardí de la cova més s'hi pot entrar si es forma part d'una comunitat religiosa, ja que pertany als jesuïtes. En l'altre cas, tot i que a dins de l'edifici hi conviuen persones refugiades, el jardí està sempre buit.</p> <p>D'altra banda, hi ha tres comerços al barri, petits negocis emprats no especialitzats i una botiga de roba. No és un barri on es generi activitat productiva.</p>
4- Els horaris de tots els equipaments s'ajusten a les necessitats de tots i totes per a un correcte desenvolupament de la vida quotidiana?	<p>Casal de les Escodines: De dilluns a divendres de 10 a 14 hores i de 16 a 21 hores. Dissabte de 10 a 14 hores i de 16 a 20 hores.</p> <p>Centre cívic Flor sirera:</p> <p>Piscines municipals: De dilluns a divendres de 6:30h a 22:30h. Dissabtes de 8:00h a 20:00h. Diumenges i festius de 8:00h a 15:00h</p>
5- Hi ha suficients mercats o xarxes de comerços al barri o ciutat que cobreixen les diferents necessitats: primàries, secundàries i especialitzades?	<p>Respecte a la provisió alimentaris hi ha un forn de pa, una fruiteria, i una carnisseria halal. Hi ha una botiga de roba i un local de reparacions d'electrodomèstics.</p>
6- Es promou la varietat de tipus de comerços	<p>No, hi ha molts locals de lloguer que a hores d'ara</p>

oferint locals comercials de superfícies variades?	estan tancats.
7- L'habitatge està situat en un entorn que permet desenvolupar la vida quotidiana tant pel que fa a les tasques relacionades amb la cura de la llar i les persones com a les d'oci i treball?	Per portar als nens i nenes a l'escola pública, per a comprar el pa, per anar a botigues especialitzades, és necessari travessar el barri.
8- Es troba tot allò necessari per desenvolupar la vida diària a menys de 10 minuts a peu?	No. És necessari anar a una altre barri per torbar comerços especialitzats i zones on poder moure's amb seguretat.
9- Hi ha comerços de primera necessitat com forn de pa, farmàcia, merceria o fruiteria a menys de 10 minuts a peu?	Hi ha una farmàcia, un forn de pa, una fruiteria, carnisseria halal. Es troben a l'extrem del barri i des de l'altre punta es triga uns 15-20 minuts aprox. No hi ha merceria, ni peixateria.
10- Hi ha equipaments d'ús quotidià com els educatius, sanitaris, culturals o socials a menys de 10 minuts?	El casal de les Escodines i el centre cívic Flor sirera promou activitats educatives, socials i culturals i, des de qualsevol punt de les Escodines és possible arribar en 15 minuts.

1.3. Treball de cura i usos multifuncionals	
1- Hi ha espais de relació intergeneracional i intercultural?	Tot i que hi ha tres o quatre placetes, aquestes no propicien l'estància degut al trànsit i el soroll de cotxes i a la disposició dels bancs a una paret. En conseqüència, les característiques són poc atractives per a propiciar l'estància en els espais. Tot i així, el parc situat al centre del barri disposa d'una zona infantil i una altre per a gent gran. Per contra, no hi ha cafeteries al voltant, ni cap altre atractiu que no siguin els espais de joc. Hi ha molt poca presència de gent i està bastant brut.
2- Els espais de joc infantil tenen en compte les diferents edats? Són suficients?	Només hi ha un que ho té en compte.
3- S'ha previst adequadament els espais per a les cuidadores i cuidadors?	S'ha previst el parc infantil i per a gent gran, però no inclou a més població que aquesta.

2. Vitalitat

2.1. Apropiació de l'espai públic i espais de relació	
1- Hi ha bancs pel descans als recorreguts més utilitzats?	Els bancs són escassos. S'han comptabilitzat 14 bancs de pedra grans i una desena aproximadament de bancs individuals. Estan concentrats en àrees concretes com placetes i al carrer més ample del barri.
2- Hi ha petits espais per reunir-se, jugar, parlar...a prop dels habitatges? Es consideraria adequat espais de jocs infantils per infants dependents una distància de 300 metres.	Sí, hi ha petites placetes amb bancs de pedra individuals o molt grans situats a prop dels habitatges. Tot i així no es presenten amb gaire atractiu degut al trànsit de vehicles i a les vistes poc suggerents. Els parcs queden més lluny de 300 metres per a una gran proporció de veïnes del barri
3- És possible seure, reunir-se, conversar o jugar a les voreres del barri?	No, de cap manera. Només és possible conversar (no jugar) a dos dels carrers (davant del casal i al carrer ampla).
4- Hi ha espais d'estància tranquil·la que permetin la xerrada, la lectura i el descans?	El parc de l'extrem del barri és l'únic espai que permet llegir amb tranquil·litat i descansar. Els veïns solen parlar al parc o davant del casal.
5- Els espais afavoreixen la inclusió de les persones, tant al sol com a l'ombra?	Els carrers són estrets i hi ha pocs arbres i zones prou oberts com per a estar al sol.
6- Són còmodes els recorreguts per l'espai públic?	No. El soroll de cotxes i les voreres estretes fa que els recorreguts siguin incòmodes.
7- Es promou l'existència de mercats municipals diaris?	No hi ha mercat al barri.

2.2 Vitalitat i diversitat	
1- Hi ha espais d'esbarjo per a dones i homes de diferents edats (incloent rutines físiques per a gent gran)?	Sí, però aquestes es concentren en el casal del barri. L'espai públic ofereix el parc infantil i per a gent gran com a espai intergeneracional.
2- Els programes o les activitats proposades en	Sí. Es fan xerrades per a gent gran, cursos

els equipaments d'oci (cultura, esport, etc.) són d'interès tant per a homes com per a dones, garantint que s'utilitzin o que siguin apropiats de manera igualitària?	d'alfabetització, pilates, classes d'informàtica, música, espais de joc i creativitat per a la infància, etc. Aquestes activitats es porten a terme al casal i al centre cívic del barri.
3- Hi ha projectes de treballs o activitats compartides entre els veïns i veïnes per generar relacions i intercanvis culturals o de cooperació i ajuda per conscienciar del valor de les relacions socials?	El casal promou menjars populars, xerrades, etc...
4- Hi ha espais de trobada i activitat per a joves?	És difícil trobar espais públics adaptats a les necessitats dels joves, no obstant, el centre cívic Flor sirera promou moltes activitats, tot i que com argumenta una de les dones implicades al centre, amb gran dificultat de barreja: la segregació racial dels joves del barri és una dificultat en el que es troba el centre que treballa amb l'objectiu d'incloure als joves d'origen immigrant a la dinàmica social del barri.

2.2 Prioritat per a vianants o mobilitat no motoritzada	
1- Hi ha opcions pel transport individual no contaminant i més sostenible, com la bicicleta?	No. De fet, hi ha un servei de monitoratge a l'escola Ítaca (situada a la frontera de les Escodines) que porta als alumnes amb bicicleta fins al centre educatiu (bus amb bici) i on les nenes i nens que l'utilitzen parteixen del centre de la ciutat i han de creuar les Escodines per arribar-hi. Els carrers no disposen de carril bici ni de voreres amples per passar-hi, de manera que els trajectes es realitzen envoltats de cotxes.
2- Hi ha limitacions o sistemes de control per evitar la invasió de les zones de vianants pels vehicles?	Els cotxes estacionats als extrems dels carrers actuen de barrera. De vegades hi ha pilons de plàstic que separen la via de trànsit amb l'espai (1,25 metres) per als vianants.

3. Seguretat

3.1. Seguretat per a vianants	
1- S'han prioritzat els vianants en les interseccions de carrers?	No, és palpable la invisibilitat al creuar els carrers, en la seva majoria mitjançant el pas zebra.
2- Il·luminació: Està diferenciat l'enllumenat del carrer i el de la vorera? Es manté per a no ser obstruïda per arbres o altres elements? És una il·luminació sense zones d'ombra o d'excessiva llum?	No hi ha diferència entre l'enllumenat del carrer i de la vorera, Hi ha moltes zones on no hi arriba la llum.
3- En els recorreguts cap els equipaments i serveis, s'han fet cantonades amples i cruïlles visibles amb passos per a vianants ben diferenciats?	No hi ha passos de vianants diferenciats, ni colors que ajudin a identificar el carrer de la vorera no passos elevats.
4- A les hores nocturnes hi ha suficient il·luminació als recorreguts de vianants?	Hi ha molts carrers que no estan il·luminats en les hores nocturnes. Per tant, poca visibilitat.

3.2. Seguretat des de la diversitat	
1- A través del disseny es propicia l'ús per a diferents activitats de forma segura?	No. Els carrers no permeten una mobilitat adient per a qui ve de fer les compres, va amb cotxet o cadira de rodes, ni pels nens i nenes, que degut al seu cicle vital tenen la necessitat de moure's en un marge més ample. Durant un dels trajectes d'observació, un grup de nens jugava a pilota en un espai cimentat i alçat l'extrem d'un pont, de manera que la pilota en qualsevol moment podia caure a la via.
2- Les voreres tenen un nivell de condicionament apropiat per a no dificultar el pas a les persones que van a peu? (els escocells, el manteniment, el mobiliari urbà, etc.)	Per a passar davant d'una persona que camina a un pas més alentit, és necessari baixar-se de la vorera. Els escocells no estan arran de terra, o bé estan alçats en torretes o bé, a un nivell inferior del terra. D'altra banda, és fàcilment visible com el terra presenta desnivells degut a la manca de manteniment i al transit de vehicles en un carrer en concret que és peatonal però el trànsit de vehicles és constant. Això ha fet que el paviment, al no estar

	condicionat pels cotxes, s'hagi desgastat i erosionat.
--	--

3.3. Visibilitat social i espacial	
1- S'evita amb el disseny dels espais els racons, espais foscos o residuals, que no permetin la visibilitat total de la zona?	A la part antiga del barri, que és la majoritària, hi ha molts carrers sense sortida, racons i zones fosques que obstaculitzen una bona visibilitat. Concretament, hi ha un carrer molt a prop del centre cívic Flor sirera, casal molt freqüentat per nenes i nens, estret i fosc que continua a un nivell alçat, d'uns 5 metres aproximadament, del terra i que no disposa de cap element de seguretat, ni de barana, ni de paret.
2- S'eviten els murs cecs o els arbustos alts i espessos (superiors a 1,30 m), que no permeten la visibilitat?	És un barri poc arbolat, però hi ha molts murs mig enderrocats, sobretot en els edificis abandonats.
3- Hi ha recorreguts alternatius, visibles i clars per desplaçar-se amb claredat a peu pels espais urbans?	No, els diversos recorreguts són similars, amb carrers similars que no permet veure amb claredat. Només hi ha algun tram que ho permet.
4- Les plantes baixes tenen diferents usos que afavoreixen les activitats contínues, de manera que el control i la seguretat de l'espai vinguin donats per la presència de persones atretes per les activitats diverses durant totes les hores del dia i la nit?	Com les voreres són molt estretes impedeixen que sigui un espai amb varietat d'ús. Per exemple, no inviten a estar-s'hi degut al trànsit de vehicles i al soroll. Les activitats es realitzen sobretot en els espais tancats, centre cívic i casal.
5- Hi ha una relació visual directa i "transparent", amb portes i finestres, entre els equipaments i l'espai públic?	En el cas del casal sí, les portes i les grans finestres donen al carrer i permet ser vist i veure des de un lloc i l'altre. En canvi, el centre cívic està situat en un carrer poc transitat i l'edifici està separat per una entrada exterior, de la porta principal fins a l'entrada a l'edifici hi ha un recorregut d'uns 30 metres aproximadament i a més a més l'espai està ballat. Tots els demés equipaments no són visualment transparents.
6- Hi ha una relació visual directa, amb portes i	Les finestres solen ser petites, moltes d'elles tenen

finestres, entre els habitatges i l'espai públic?	les persianes tancades, i en el carrer més transitat la vida i la disposició de les finestres donen al torrent i no al carrer.
7- La densitat edificatòria afavoreix l'activitat al carrer i, per tant, la idea de seguretat per presència de gent diversa?	No és un barri que es caracteritzi per la densitat. Els edificis són continus i solen haver-hi tres plantes. Hi ha poca activitat al carrer. És un lloc de pas. El carrer es caracteritza per una presència segregada per gènere segons els horaris. Al matí i, entre les 17:00 i 18:00 hi ha molta presència de dones i nens i nenes. Al migdia hi solen haver molts grups de homes molt joves, adolescents. A partir de la tarda-vespre és destacable l'alta presència d'homes, molts d'origen magrebí, joves o de mitjana edat.
8- Hi ha punts d'ajuda o cabines telefòniques col·locades adequadament en els recorreguts quotidians i en relació als transports públics?	No, no hi ha cap cabina telefònica.

3.5. Espais prohibits	
1- Hi ha passos subterranis urbans, d'ús obligat per poder travessar carreteres, vies de tren o d'altres? Hi ha passadissos llargs en els transports públics?	No.
2- Hi ha espais abandonats (sense manteniment i bruts, o solars sense construir) relacionats amb recorreguts quotidians de les persones?	Moltíssims. El barri consta de 515 habitatges buits, aquests es concentren a la part antiga del barri. Són edificis mig enderrocats on s'hi pot entrar i sortir.
3- Hi ha al barri zones monofuncionals que a una hora determinada perden tota la seva activitat?	Es tracta d'un barri molt centrat en els habitatges i és més aviat residencial. Hi ha ben poca presència de comerços i negocis. Tot i que a nivell d'equipaments la oferta resulta ser més abundant, l'activitat al barri es concentra davant d'aquest equipaments. D'altra banda, es destaca que molts dels equipaments, com els dos parcs més grans o les piscines municipals es situen als extrems del barri.
4- Hi ha espais socialment conflictius (grups dominants, delinqüència, etc.) que n'impedeixen un ús lliure?	Sobretot a partir de les 18:00h i als migdies la presència de gent al carrer és representada per homes, sovint aturats a la via pública que creuen

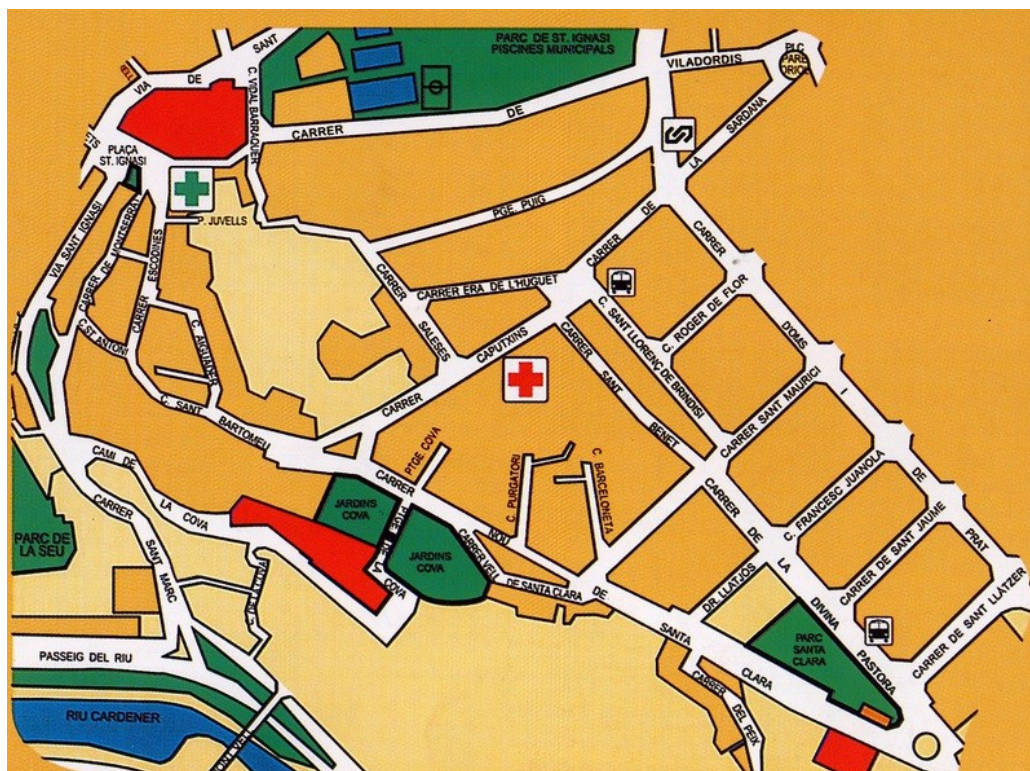
	mirades. L'ambient és més aviat tens, dona la sensació d'estar invadint un espai que no és de tothom i les mirades són hostils. La venda de substàncies estupefaents és bastant evident, així com el consum de hachís entre els joves.
5- Ofereix l'espai possibilitats de relació que no siguin els convencionals? (cantonades, aceres, davant dels comerços, etc).	Davant del casal de les Escodines és on es propicien més les relacions socials. La vorera és ampla i hi ha un banc. Tot i que no disposa d'ombra i hi passen els cotxes. Els altres espais de possible trobada veïnal

4. Representació simbòlica

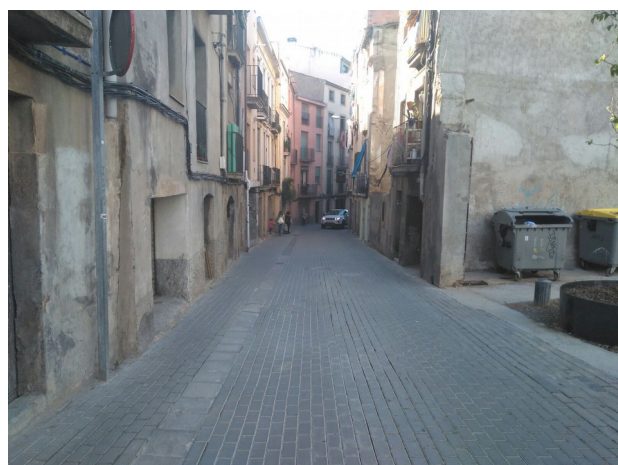
1- Hi ha representats homes i dones en els pictogrames que empren la figura humana i que permeten la identificació de sexes? Per exemple, en els senyals de trànsit, des dels provisionals d'obres com en els permanents dels semàfors.	No. Totes les figueres representen el gènere masculí, tant en els pictogrames dels semàfors com les senyalitzacions provisional d'obres. Si en hi fixem en els noms dels carrers i de les places, els noms femenins representen el 10,71% de tots els noms, mentre que el 50% corresponen a noms de personatges masculins. La resta representen noms diversos com el carrer del peix, passatge del riu o carrer sardanes.
2- El llenguatge utilitzat a les indicacions del carrer és no sexista? És a dir, s'empren genèrics no sexuats (per exemple, ciutadania en lloc de ciutadà).	
3- En els senyals que representen dues figures (home-dona), aquestes tenen la mateixa mida, és a dir, estan en igualtat de condicions?	

8.2. FOTOGRAFIES

Mapa de les Escodines, Manresa.

Els carrers.

Habitatges en mal estat

Places i parcs

Entrada a l'escola Oms i de Prat

Espais prohibits

8.3. GUIA DE LES ENTREVISTES

FITXA TÈCNICA DE LES ENTREVISTES

Dades de les entrevistades						
Participants	Edat	Formació	Professió	Nº de fills	Anys que viu al barri	Estat civil
Participant 1	32	Universitària	Geògrafa	0	1 any	Soltera
Participant 2	42	CFGS	Educadora de lleure	2	17 anys	Divorciada
Participant 3	39	Universitària	Treballadora social	2	3 anys	Amb parella
Participant 4	44	Ed. Secundària	Atur	0	10 anys	Soltera
Participant 5	59	N/D	N/D	N/D	N/D	N/D

ENTREVISTA A LES VEÏNES DEL BARRI DE LES ESCODINES (participant 2 i participant 3)

Nom de l'entrevistada:

Data de l'entrevista:

Any de naixement:

Nombre d'anys que viu al barri:

Fills:

Formació:

Professió:

Estat civil:

BLOG 1: Treball reproductiu i de cures

1.1. Atenció a la diversitat

1. Com valors la teva vida al barri? Quins aspectes valors més i quines limitacions que identifiquis.
2. Trobes que els teus fills i/o filles poden anar pel carrer sense gaires perills i còmodament, o creus que els has de vigilar constantment per evitar perills?
3. Et sembla que totes les persones poden anar pel carrer de forma còmode i sense gaires perills? Per exemple les persones grans, amb cadira de rodes, etc.?
4. Trobes que els trajectes que fas normalment són còmodes per passar-hi per exemple amb el carro de la compra o amb el cotxet?
5. Et trobes amb alguna dificultat quan camines pel barri? (per a pujar o baixar escales, per arrossegar el carro de la compra, és a dir, llocs que et costin arribar-hi)

1.2. Xarxa de proximitat: equipaments, comerços i serveis

1. Et sembla que el barri té prou equipaments?
2. Quins són els equipaments que més utilitzes del barri? ¿Per què?
3. Realitzes alguna activitat en concret al barri en relació amb els equipaments que hi ha?
4. Hi ha alguna activitat que t'agradaria fer i que no ofereixen els equipaments disponibles?
5. Aprofites les estones per a realitzar alguna activitat quan els teus fills o filles en realitzen alguna altra? Per exemple quan fan extraescolars.
6. Et sembla que al barri hi ha suficients comerços?
7. A quines botigues acudeixes normalment per fer la compra?
8. Disposes de prou botigues per a anar a comprar en el cas de que et falti alguna cosa a última hora que no haves previst amb anterioritat?
5. Et trobes amb botigues variades durant els trajectes que fas habitualment?
6. Com et desplaces per anar a comprar? Quan trigues en arribar-hi?
7. Quins són els serveis del barri que més utilitzes?
8. Has d'anar a un altre barri per acudir als serveis que necessites?

1.3. Treball de cura i usos multifuncionals

1. Acudeixes a algun parc en concret situat al barri?
2. Fas alguna activitat com llegir, parlar, prendre un cafè, utilitzar algun dels recursos que hi ha, etc. quan vas al parc?
3. Creus que els parcs són llocs per a que hi pugui gaudir tothom, és a dir, et sembla que són també espais per les mares, els pares, els avis i la gent joves?
4. Trobes que el barri és adequat per fer anar a fer les compres, parar-se a parlar amb la gent que coneixes, prendre un cafè, etc?
5. Pots anar a prendre un cafè mentre els teus fills o filles juguen en un espai apropiat?
6. Et sembla que hi ha espais de relació intergeneracionals i interculturals?
7. Trobes que hi ha llocs per descansar, per a reunir-te amb altres dones, etc.?

Blog 2: Vitalitat

2.1. Apropiació de l'espai públic i espais de relació

1. Creus que hi ha prou espais on poder estar tranquil·la, llegir, parlar, etc. al barri?
2. Coneixes a les teves veïnes? Hi parles amb elles quan te les trobes?
3. Et sembla que hi ha llocs al barri on pots parlar amb tranquil·litat quan et trobes amb la gent que coneixes? Per què?
4. És el teu portal un lloc adient per parlar una estona amb les teves veïnes?
5. Formes part d'alguna associació i/o del barri?

2.2. Vitalitat i diversitat

1. Trobes que els carrers són molt concorreguts i que la gent hi fa molta vida al barri?
2. Et sembla que al carrer hi ha persones de totes les edats, ètnies, etc. o bé et sembla que només hi sol haver un determinat tipus de persones?
3. Hi ha projectes de treballs o activitats compartides entre els veïns i veïnes per generar relacions i intercanvis culturals o de cooperació i ajuda?
4. Creus que els carrers i els equipaments que hi ha al barri estan pensats per a tothom?
5. Creus que el barri és un bon lloc per anar a passejar?

2.3. Prioritat per a vianants o mobilitat no motoritzada

1. Trobes que el barri és adequat per anar amb bicicleta i/o per desplaçar-se a peu?
2. Et sembla que el barri és adequat per anar a passejar?
3. Trobes que hi passen molt cotxes pels carrers?
4. Et sembla més còmode anar a peu pel barri o anar amb cotxe?

Blog 3. Seguretat

3.1. Seguretat física

1. Trobes que el trànsit és un impediment per a que els teus fills o filles puguin anar soles a l'escola, a comprar el pa, etc.?
2. Et sembla que has de vigilar molt a l'hora de caminar, creuar els carrers, etc.?
3. Tens prou visibilitat i les voreres et semblen suficientment amples com per poder caminar tranquil·la?
4. Et trobes amb barreres arquitectòniques a l'hora de transitar pel barri?
5. Acompanyes els teus fills o filles a l'escola?
6. Creus que hi podrien anar soles?
7. Et sembla que els carrers són segurs pels nens i nenes, les persones grans, les que van amb cadira de rodes, etc.?

3.3. Seguretat personal i Visibilitat social i espacial

1. Et sembla que hi sol haver sempre gent diversa pel carrer i això et transmet tranquil·litat?
2. Vas tranquil·la pel carrer a qualsevol hora i a qualsevol lloc del barri?
3. Evites passar per determinats llocs i a determinades hores en segons quines zones?
4. Creus que en el cas d'estar en una situació de perill hi ha persones, veïns i veïnes, que et podrien veure i ajudar?
5. Et fa por anar de nit sola pel barri?
6. Et dona la sensació de tenir prou visibilitat i de controlar l'espai visualment quan passes pels carrers?
7. De vegades et sents intimidada quan vas sola pel carrer?
8. Hi ha carrers o zones on mai hi passaries?
9. Creus que hi ha llocs hostils en el barri?

ENTREVISTA A LES VEÏNES DELS BARRI DE LES ESCODINES (participant 1 i participant 4)

Nom de l'entrevistada:

Data de l'entrevista:

Any de naixement:

Nombre d'anys que viu al barri:

Formació:

Professió:

Estat civil:

BLOG 1: Treball reproductiu i de cures

1.1. Atenció a la diversitat

1. Com valoreu la teva vida al barri? Quins aspectes valoreu més i quines limitacions que identifiqueu (general).
2. Trobes que els trajectes que fas normalment són còmodes per passar-hi?
3. Et trobes amb alguna dificultat quan transites pel barri? (absència de rampes, llocs que et costin arribar-hi, etc)
4. Creus que s'han tingut en compte (i que es té en compte) les necessitats i la diversitat social a l'hora de dissenyar l'espai públic? Et sents representada en les decisions urbanístiques que es prenen?

1.2. Xarxa de proximitat: equipaments, comerços i serveis

1. Et sembla que el barri té prou equipaments?
2. Quins són els equipaments que més utilitzes del barri? ¿Per què?
3. Realitzes alguna activitat en concret al barri en relació amb els equipaments que hi ha?
4. Hi ha alguna activitat que t'agradaria fer i que no ofereixen els equipaments disponibles?
5. Et sembla que al barri hi ha suficients comerços?
6. A quines botigues acudeixes normalment per fer la compra?
7. Disposes de prou botigues per a anar a comprar en el cas de que et falti alguna cosa a última hora que no haves previst amb anterioritat?
5. Et trobes amb botigues variades durant els trajectes que fas habitualment?
6. Quan temps triges en arribar a les botigues, serveis o equipaments que acudeixes habitualment?
7. Quins són els serveis del barri que més utilitzes?
8. Has d'anar a un altre barri per acudir als serveis que necessites?

1.3. Usos multifuncionals

1. Acudeixes a algun parc en concret situat al barri?

2. Fas alguna activitat com llegir, parlar, prendre un cafè, utilitzar algun dels recursos que hi ha, etc. quan vas al parc?
3. Creus que els parcs són llocs adaptats per a que hi pugui gaudir tothom?
4. Trobes que el barri és adequat per anar a fer les compres, parar-se a parlar amb la gent que coneixes, prendre un cafè, etc?
5. Et sembla que hi ha espais de relació intergeneracionals i interculturals?
6. Trobes que hi ha llocs per descansar, per a reunir-te a amb altre dones, etc.?

Blog 2: Vitalitat

2.1. Apropiació de l'espai públic i espais de relació

1. Creus que hi ha prou espais on poder estar tranquil·la, llegir, parlar, etc. al barri?
2. Coneixes a les teves veïnes? Hi parles amb elles quan te les trobes?
3. Et sembla que hi ha llocs al barri on pots parlar amb tranquil·litat quan et trobes amb la gent que coneixes? Per què?
4. És el teu portal un lloc adient per parlar una estona amb les teves veïnes? ¿Per què?
5. Formes part d'alguna associació i/o col·lectiu del barri?

2.2. Vitalitat i diversitat

1. Trobes que els carrers són molt concorreguts i que la gent hi fa molta vida al barri?
2. Et sembla que al carrer hi ha persones de totes les edats, ètnies, etc. o bé et sembla que només hi sol haver un determinat tipus de persones?
3. Creus que els carrers i els equipaments que hi ha al barri estan pensats per a tothom?

2.3. Prioritat per a vianants o mobilitat no motoritzada

1. Trobes que el barri és adequat per anar amb bicicleta i/o per desplaçar-se a peu, amb cadira de rodes, cotxet, carro de la compra, etc.? Per què?
2. Et sembla que el barri és adequat per anar a passejar?
3. Trobes que hi passen molt cotxes pels carrers?

Blog 3. Seguretat

3.1. Seguretat per a vianants

1. Et sembla que has de vigilar molt a l'hora de transitar pel barri, creuar els carrers, parar-te en algun lloc, etc.?
2. Tens prou visibilitat i les voreres et semblen suficientment amples com per a poder desplaçar-te tranquil·lament?
3. Quines són les principals barreres arquitectòniques que consideres que et dificulten l'accés a l'espai públic?

3.2. Seguretat des de la diversitat

1. Et sembla que els carrers són segurs per a tu i per a tothom?
2. Quines son les dificultats que et trobes habitualment a l'hora de desplaçar-te pel barri?
3. De vegades et sents intimidada quan vas sola pel carrer?

3.3. Visibilitat social i espacial

1. Vas tranquil·la pel carrer a qualsevol hora i a qualsevol lloc del barri?
2. Evites passar per determinats llocs i a determinades hores en segons quines zones?
3. Creus que en el cas d'estar en una situació de perill hi ha persones, veïns i veïnes, que et podrien veure i ajudar?
4. Et dona la sensació de tenir prou visibilitat i de controlar l'espai visualment quan passes pels carrers?

3.4. Zones prohibides

1. Hi ha carrers o zones on mai hi passaries?
2. Creus que hi ha llocs hostils en el barri?

ENTREVISTA A LA PRESIDENTA DE L'ASSOCIACIÓ DE VEÏNS DEL BARRI (Participant 5)

Nom de l'entrevistada:

Data de l'entrevista:

Any de naixement:

Nombre d'anys que viu al barri:

Professió:

1. Quantes sòcies/socis sou?
2. Et sembla que hi ha més dones o homes que hi participen al barri?
3. Diries que és un barri amb molta participació/implicació veïnal?
4. Quines són les majors dificultats en les que es troba el barri actualment?
5. Hi ha plans o accions per a promoure el petit comerç al barri?
6. Consideres que les característiques del barri dificulta portar a terme les activitats de la vida diària, com cuidar la gent gran, els infants, anar a comprar, caminar amb tranquil·litat, etc.?
7. Creus que és un barri adaptat a les necessitats de tothom (gent gran, amb cadira de rodes, infants, etc)?
8. Quina valoració fas respecte a la seguretat del barri (tant per l'estat de les voreres, trànsit, rajoles, etc. com per la seguretat personal)?
9. Quines són les demandes que més prioritzeu?
10. Creus que l'ajuntament té en compte les vostres propostes i que la planificació urbana dels últims anys responen a les necessitats que heu detectat?
11. Et sembla que hi ha molts conflictes al barri?